

KONSTRUKTIV INTERAKTION

Handbok för att stärka den demokratiska delaktigheten
samt förebygga hatretorik och våldsbejakande radikaliserings

Red.
Satu Elo
Kristina Kaihari
Paula Mattila
Leena Nissilä

© Utbildningsstyrelsen

Guider och handböcker 2017:1b

ISBN 978-952-13-6434-1 (pdf)

ISSN-L 1798-8950

ISSN 1798-8969 (pdf)

Ombrytning: Grano Oy

Översättning: Lingsoft Language Services Oy

www.utbildningsstyrelsen.fi

INNEHÅLL

FÖRORD	5
FINLAND ÅR 2025	7
Maria Edel	
KONSTRUKTIV KOMMUNIKATION I SKOLAN OCH I SAMHÄLLET	12
Severi Hämäri och Markus Neuvonen	
DELAKTIGHET OCH DEMOKRATI I SKOLAN	17
Matti Rautiainen	
FÖREBYGGANDE AV VÅLDSBEJAKANDE RADIKALISERING OCH EXTREMISM	21
Tarja Mankkinen	
GEMENSAMT ARBETE FÖR SÄKERHET	25
Katja Nissinen	
HUR MAN SKA BEKÄMPA HATRETORIK I SOCIALA MEDIER	28
Tuula Nousiainen	
SPRÅKFOSTRAN BYGGER OCH MEDLING REPARERAR INTERAKTIONEN	33
Paula Mattila	
EUROPARÅDETS PROGRAM EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND HUMAN RIGHTS EDUCATION (EDC/HRE)	36
Kristina Kaihari	
EN UNG MÄNNISKAS SYN PÅ RADIKALISERING	38
Matias Salo	
VIKTIGA LÄNKAR	41
FÖRFATTARE	43
BILAGOR	45
Kompetens som krävs i en demokratisk kultur sammanfattning	46
Lärrarhandledning om bekämpning av våldsbejakande extremism	53

FÖRORD

Världen befinner sig mitt i stora förändringar. Så känns det i alla fall när man följer media och vad människor talar om. Människor förflyttar sig i så stor omfattning att man talar om nya folkvandringar. Internationell terrorism är ett ständigt orosmoment även i Europa. Uppvärmningen av klimatet förändrar ekosystemen på olika sätt och bidrar till att öka oroligheterna bland människor. Demokratin, som har ansetts vara en grundläggande europeisk värdering, förändras i värsta fall till populistiska ställningstaganden, till och med på nationell nivå. Oroligheterna påverkar hemmen, barnen och de unga och innebär en prövning både för föräldrars och barns förmåga och vilja att uttrycka medkänsla. Utöver de uppenbara oroligheterna, som vi står ansikte mot ansikte inför, möjliggör även sociala medier reaktioner som nästan föregår tanken, som syns vitt och brett och som suddar ut gränsen mellan oss och andra.

De nya läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen är färdiga och skolornas verksamhet bygger i huvudpart på dem sedan augusti 2016. Utbildningsstyrelsen gav ut de första normativa grunder för planen för småbarnspedagogik i oktober 2016 och de planer för småbarnspedagogik som bygger på dem införs hösten 2017. Riktlinjerna i grunddokumenten består av teman för ett brett kunnande som förbereder för en hållbar framtid. Undervisningen och lärandet av de färdigheter som bygger på dessa teman genomsyrar all fostran och utbildning. Lärarna inom småbarnspedagogiken och hela den allmänbildande utbildningen och framför allt eleverna har till uppgift att lära sig färdigheter som tänkande och lärande, kommunikativ kompetens, vardagskompetens, multilitteracitet samt deltagande och påverkan. Samma ramvillkor för respekten för människovärdet och för att leva med människor och hela ekosystemet återspeglas även i värdegrunderna för respektive grunddokument och i de särdrag som definierats för verksamhetskulturen. Normerna finns, men det väsentliga är att undervisningen och skolans övriga verksamhet riktas mot dessa värderingar och verksamhets sätt. Elever som är kapabla till självständigt tänkande och till att ta ansvar tar dem till sig.

Parallellt med och i bakgrunden för arbetet med Finlands läroplan bedriver man ett omfattande internationellt samarbete till stöd för en människovärdig vardag och en hållbar interaktion. Europarådet, Europeiska unionen och UNESCO har alla satt fostran till en samhälls, demokratisk och deltagande kultur och bekämpning av utvecklingen av våldsam diskriminering på dagordningen över aktuella uppdrag.

Ännu viktigare än att läsa internationella anvisningar och grunddokument är naturligtvis att ta upp tidens utmaningar i den pedagogiska verksamheten i skolor och daghem, att ingripa i oroväckande aktiviteter och att ha öppna strukturer för ingripandet som alla medlemmar i gemenskapen känner.

Denna publikation erbjuder stöd till lärare i form av tankar om etik, mänskliga rättigheter, demokratisk kompetens, att stärka delaktigheten, medling samt skolans och polisens samarbete. Det centrala är tanken att man i skolan ska lära sig att diskutera också svåra och kontroversiella frågor på ett konstruktivt och kritiskt sätt med respekt för andra. Skolan ska vara en trygg plats där alla medlemmar i skolgemenskapen upplever att de är värdefulla och har möjlighet att påverka gemensamma frågor. Skolan ska inte tolerera hatretorik eller mobbing. En skolgemenskap som stödjer eleverna förebygger diskriminering och att

personer blir anhängare av extrema rörelser. En skolgemenskap som bryr sig hjälper barn och unga i svårigheter och ingriper i alla former av oroande utveckling.

Jag vill rikta ett varmt tack till alla som deltagit i utarbetandet av denna publikation. Jag hoppas att materialet kommer att inspirera den enskilda skolan till att skapa en hållbar interaktion.

Helsingfors den 1 mars 2017

Jorma Kauppinen

FINLAND ÅR 2025

Maria Edel

Regeringens mål är att Finland år 2025 är öppet och internationellt samt har ett rikt språk och en rik kultur; ett bra land, där vår positiva inställning till varandra och världen omkring oss gör Finland unikt. Den svåra ekonomiska situationen, osäkerheten förknippad med den snabba förändringen i samhället och flyktingkrisen har dock skapat en grogrund för användning av ett hatiskt språk, extrema positioneringar och starka motsättningar i Finland och i övriga Europa. Hatretorik riktas mot olika samhällsgrupper, minoriteter och individer. Den undergräver den grundläggande tilliten och känslan av trygghet. Hatretorik och upplevda hot har redan lett till negativa beteenden mot invandrare och även generellt mot det som är annorlunda.

Den offentliga makten har till uppgift att trygga rättsstatsprincipen, demokratin och de mänskliga rättigheterna. Tillit och ömsesidig respekt bland medborgarna och de institutioner som upprätthåller det har varit grundstenar i välfärden i Finland. Hatretoriken och rasismen gör att vissa grupper av människor måste leva i ett klimat där man öppet nekar erkänna gruppens medlemmar som jämlika samhällsmedborgare. För att garantera ett människovärdigt liv för alla är det en förutsättning att ingen behöver utsättas för våld, hot eller fientlighet.

Det har kommit ett stort antal invandrare till Finland på kort tid. De flesta finländare har begränsad erfarenhet av att interagera med invandrare. Bakom hatretoriken och det rasistiska beteendet kan det även ligga upplevelser och känslor av orättvisa, utanförskap, otydlighet och ibland också mobbning. Därför är det viktigt att öka delaktigheten och interaktionen samt öka kunskaperna och färdigheten att leva sig in i andras situation. Man måste ingripa i hatretorik och rasism både genom snabba och effektiva åtgärder och åtgärder som på ett förebyggande sätt påverkar uppkomsten av negativa yttringar.

Justitieministeriet gav i mars 2016 ut en rapport om hatretorik mot olika minoritetsgrupper. Enligt rapporten bör åtgärderna för att förebygga och ingripa i trakasserier och hatretorik synas bland medborgarna och i vardagen. Det kräver ökad aktivitet bland medborgarna och en ökad medvetenhet samt mod att ingripa genom exempelvis olika kampanjer. Organisationerna bör ha en kraftfull roll i försvaret av mänskliga rättigheter och i att tillhandahålla tjänster med låg tröskel. Människorättsfostran och planer för likabehandling bör betonas i olika organisationer och det bör ingå i allt arbete som har med barn och unga att göra.

Som en del av handlingsprogrammet Betydelsefull i Finland anordnas en utbildning för dem som arbetar med barn och unga. Utbildningen ger nya kunskaper om att verka i en mångkulturell arbetsmiljö. Undervisningspersonal och andra yrkesverksamma fortbildas i att föra svåra diskussioner om bland annat signaler om hatretorik, rasistiskt beteende och radikalisering. I utbildningen säkerställer man att de som arbetar med barn och unga har kompetensen att i sitt arbete främja att demokratiska värderingar, medvetenhet om mänskliga rättigheter och känslan av delaktighet hos barn och unga stärks. Vi anordnar evenemang där vi presenterar internationella och nationella modeller och metoder som är bra för att uppnå de ovan nämnda målen och ger konkreta verktyg till läroanstalterna. Multilitteracitet, mediekritik och kritiskt tänkande är andra teman i utbildningen. Fokusområdena tas i beaktande i bland annat Lärarutbildningsforums utvecklingsprogram för lärarnas grundutbildning och fortbildning.

Högskolorna förnyar läroplanerna för lärarutbildningen, ser till att likabehandling säkerställs på riksplanet och utvecklar lärarutbildningens verksamhetskultur. Lärarutbildningens enheter intensifierar sitt samarbete med experter på mänskliga rättigheter.

Förebyggande av våldsbejakande radikaliserings och extremism

Med våldsbejakande extremism menas användning av våld eller hot om våld, uppmuntran till våld eller berättigande av våld utgående från en idévärld eller ideologi. Våldsbejakande radikaliserings kan leda till att en person går med i våldsamma extrema grupper eller deltar i extremistisk verksamhet. I extrema fall kan våldsbejakande radikaliserings leda till terroråd.

Våldsbejakande radikaliserings och extremism kan i bästa fall bekämpas genom förebyggande arbete. Det är alltid mer effektivt att förebygga än att åtgärda konsekvenserna. Förebyggande åtgärder ökar människors säkerhet och känsla av trygghet samt minskar motsättningarna mellan olika befolkningsgrupper och polarisering i samhället. I Finland är hotet om våldsbejakande radikaliserings och extremism fortfarande litet jämfört med många andra länder. Det har dock ökat under de senaste åren.

Det finns ingen heltäckande förklaring till att unga ansluter sig till våldsbejakande extrema rörelser. Huvudparten av de unga i världen stödjer aldrig våld, även om de har haft ett svårt utgångsläge. Å andra sidan kan en helt vanlig ung person, även en person som kommer från välbärgade förhållanden, uppleva frustration gentemot samhället och missförhållanden i det och börja använda våld som metod för förändring. Det ser dock ut som att social integration har stor betydelse när det gäller att bekämpa extrema rörelser och våldsbejakande extremism. Unga som blir diskriminerade och inte får sin röst hörd är mer mottagliga för rekryterarnas löften än andra. Därför måste man även i Finland i högre grad fästa uppmärksamhet vid att vidta åtgärder mot diskriminering både bland invandrare och etniska finländare.

Personer som arbetar med unga bör försöka förstå orsakerna och bakgrundsfaktorerna till fenomenet radikaliserings. Samtidigt måste man dock undvika att stämpla enskilda befolkningsgrupper, exempelvis på grund av religion. För att bekämpa våldsbejakande extremism krävs det en bred samhällelig diskussion. Att tillhöra en grupp och att få uppskattning av andra är särskilt viktigt för unga och ofta den största anledningen till att de anammar den våldsbejakande extremismens tankevärld eller ansluter sig till en sådan grupp. Brist på alternativ kan anses vara en av de största orsakerna till radikaliserings.

I västvärlden ökar diskriminering, rasism och en känsla av utanförskap de ungas känslighet inför extrema rörelser budskap, ideologier och inflytande. Den extremistiska rörelsen kan vara den första gemenskapen som den unga personen känner att hen får uppskattning och en position i. En känsla av utanförskap, arbetslöshet, avhopp från skolan eller total avsaknad av grundläggande utbildning skapar en grogrund för radikaliserings. I västvärlden betonas dessutom en lyckad integration och språkkunskaper. Upplevelsen av orättvisa stärker fenomenet.

Man bör dock komma ihåg att våldsbejakande radikaliserings är en marginell företeelse. Huvudparten av de radikaliserade kommer aldrig att ta till våld. Radikaliserings kan alltså, om det kanaliseras på rätt sätt, även vara en positiv företeelse.

Hur skolan kan förebygga våldsbejakande radikalisering

Skolorna har en central roll när det gäller förebyggande av våldsbejakande radikalisering av flera skäl. Den grundläggande utbildningen når i praktiken alla unga. Utbildningen på andra stadiet når ett stort antal unga. Skolan är en av de viktigaste platserna för samhällsfostran och fostran i medborgarskap. Den kan fungera som en arena för det samhälleliga samtalet, där man även kan utveckla lösningar på samhällsproblem och -fenomen. En av värdegrunderna i de nya läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen är humanitet, bildning, jämlikhet och demokrati. Eleverna får vägledning i att respektera olikheter, mänskliga rättigheter och jämlikhet i ett pluralistiskt samhälle enligt de demokratiska värderingarna och principerna.

Den grundläggande utbildningens samhällsuppdrag är att främja jämlikhet, likabehandling och rättvisa. Utnyttjande av interaktiva inlärningsmiljöer och lärande utanför skolan ses som en resurs i undervisningsarbetet. Skolorna och lärarna har frihet att välja hur de mål som satts upp för lärandet och dess innehåll ska nås och vilket material och vilka metoder som ska användas. De flesta organisationer för utvecklande av fostran i mänskliga rättigheter, fredsfostran medieläskunnighet samt bland annat CMI/Crisis Management Initiative, har tagit fram stödmaterial till undervisningspersonal om bland annat konfliktlösning, att leva i fred, empatisk förmåga och kritisk medieläskunnighet.

Våldsbejakande radikalisering och extremism är relativt nya fenomen i Finland. I skolan kan man uppleva att ämnet är obekvämt och svårt att tala om. Det är fråga om brist på kunskap, erfarenhet och god praxis. Vissa lärare och rektorer känner sig osäkra på hur de ska reagera och svara på kommentarer från unga som tyder på extrema tankar. Skolpersonalen kan känna sig osäker på när man bör kontakta exempelvis polisen på grund av en ung persons beteende. Det är mycket viktigt att inga unga stämplas och att det inte uppstår missförstånd eller övertolkningar. I Finland vill man inte ge lärarna budskapet att det är skolans uppgift att särskilt granska unga som håller på att radikaliseras.

Skolorna i Finland behöver få mer och så korrekt information som möjligt om våldsbejakande radikalisering. Inför de nya utmaningarna behöver lärarna stöd och verktyg för att föra svåra diskussioner som ger upphov till kontroverser med unga, även när det gäller extrema tankar. Det är viktigt att de unga känner sig trygga och accepterade i sin skolmiljö och fritt kan dela med sig av sina tankar med vuxna utan att de blir provocerade eller känner sig osäkra. Interaktionen ska vara öppen och icke-dömande. Den ska bygga på ärlighet och tillit.

Utgångspunkten för att komma fram till lösningar är att öka empatin och den sociala kompetensen samt att samarbeta. Unga som är man orolig för ska hållas delaktiga och man ska försöka inkludera dem i gemenskapen och inte exempelvis utesluta dem med hot. Gemensamma uppfattningar och beslut som alla kan leva med uppkommer genom att man samtalar med varandra. Under processen upptäcker man ofta att de flesta faktiskt har samma åsikt om problemet och lösningen och att det inte alls är kontroversiellt. Vi kan även fråga barn och unga hur de vill att Finland ska se ut exempelvis om fem år.

Nationellt åtgärdsprogram samordnar förebyggande arbete

Genom det nationella åtgärdsprogrammet för förebyggande av våldsamt extremism samordnar inrikesministeriet det riksomfattande arbete som ska göras för att förhindra radikaliserings. I Finland bedriver bland annat polisen, lärare, socialarbetare, sjukvårdspersonal, ungdomsarbetare, organisationer samt religiösa och andra samfund arbete på gräsrotsnivå.

Målgruppen för programmet är grupper och individer som riskerar att radikaliseras. Målet är att se till att man i alla delar av Finland har beredskap och permanenta strukturer för att förhindra våldsbejakande radikaliserings och extremism genom förebyggande åtgärder. Man vill i synnerhet stärka barnens och de ungas färdigheter att identifiera och skydda sig mot budskap som uppviglar till våld och påverkan. Programmet har utarbetats i brett samarbete med myndigheter, organisationer och representanter från olika organisationer och det godkändes i ministergruppen för den inre säkerheten i april 2016.

Förebyggande av våldsbejakande radikaliserings och extremism görs lokalt, nationellt och internationellt. Finland deltar även aktivt i det internationella samarbetet på området. Via den internationella verksamheten både utbyter man information om erfarenheter och god praxis i olika länder och för gemensamma diskussioner om olika åtgärder för att förebygga våldsbejakande radikaliserings och extremism.

Det nationella åtgärdsprogrammet innehåller de mål som även har satts upp internationellt i EU och FN. Inom det nordiska samarbetet utvecklas forskningen och praktiska åtgärder för att förebygga våldsbejakande radikaliserings och extremism.

En samtalande skola

Skolan ska fästa uppmärksamhet vid att se till att alla unga känner sig sedda och hörda. Det är ett centralt grundläggande behov hos alla människor att känna sig betydelsefulla. I Finland och i världen finns det gott om goda exempel på metoder för att göra eleverna delaktiga. Via bland annat regionförvaltningsverken finns det utbildning i förebyggande av våldsbejakande radikaliserings och om att föra svåra samtal. Även Utbildningsstyrelsen erbjuder möjligheten att anordna fortbildning i dessa ämnen. Nationella samarbetsorgan som bland annat Europarådet, UNESCO och Nordiska ministerrådet har utvecklat webbaserat material.

Det finns gott om exempel på god praxis i olika länder, bland annat på RAN-nätverkets (Radicalisation Awareness network) webbplats.

Bland annat barnombudsmannen har uttryckt oro för extrema tankar bland unga finländare. Extrema tankar bland unga måste bemötas och utmanas. Om man inte för diskussioner ökar polariseringen i samhället. Vissa människor kan känna att rättsstaten inte ge dem trygghet och inte svarar på deras behov. Det gör att de själva börjar söka lösningar. Extrema tankar bland barn och unga måste bemötas i deras egen värld, innan de utvecklas till nätverk och rörelser i de vuxnas värld.

Vi står troligtvis inför nya utmaningar som även återspeglas bland barn och unga. Det kommer troligtvis att komma fler flyktingar till Finland på grund av exempelvis klimatförändring-

arna. Tillit och ömsesidig respekt bland medborgarna och de institutioner som upprätthåller det har varit grundstenar i välfärden i Finland. Finland är ett hundra år gammalt land som genom tiderna har växt samman. Denna gemenskap är vår styrka, som vi kan använda för att bekämpa problem. Den stoltheten bör väckas till liv. Om vi diskuterar exempelvis invandring och ämnen kopplade till det på ett öppet sätt, även på läroanstalter, kan vi gå i mer konstruktiv riktning. Via samtal uppstår det en gemensam syn och gemensamma beslut om i vilken riktning vi är på väg.

Det pågår flera svåra konflikter i världen som orsakar lidande och som får långtgående effekter, som flyktingskap och terrorism. Vi har inte råd att blunda för dem, inte ens i Finland. År 2010 var kriget i Syrien bara ett huvudbry för några analytiker, och för tre år sedan hade man aldrig kunnat föreställa sig att man skulle kriga i östra delarna av Ukraina än idag. Om beredskapen inför kompromisser hade skapats i tid hade man sparat människoliv och massor av pengar.

För att människor ska agera klokare i framtiden är det viktigt att barn och unga redan i skolan (med hjälp av lärarna) lär sig att förstå olikhet och likhet samt framför allt att leva i fred tillsammans och respektera varandra. Det är det som den handbok du håller i din hand är ett svar på och ett verktyg för att uppnå.

KONSTRUKTIV KOMMUNIKATION I SKOLAN OCH I SAMHÄLLET

Severi Hämäri och Markus Neuvonen

Lärare och pedagoger tvingas i sitt arbete bemöta betydande och ofta motstridiga problem. Samtidigt som internationella jämförelsestudier visar att unga finländare har det relativt bra får de även uppleva en annan verklighet i vardagen i skolan. I sitt arbete kan läraren vid sidan om allt annat tvingas hantera bland annat ångest som blivit kronisk, aggression, svartvita vanföreställningar eller hatpropaganda och uppleva betydande hjälplöshet inför allt det.

Syftet med den här artikeln är att gå lite djupare in på dessa företeelser. Vi försöker motivera varför det å ena sidan är avgörande att föra en konstruktiv och vettig diskussion i klassrummet och å andra sidan även möjligt, enkelt och till nytta. Vi börjar med att i korthet berätta lite om psykologin bakom bland annat diskussioner om extrema fenomen, det vill säga hur vissa grundstrukturer i tänkandet gör oss sårbara för att skapa och sprida vanföreställningar och hatretorik. Därefter diskuterar vi betydelsen av sättet att diskutera i syfte att främja demokratin och presenterar de vanligaste hindren: förenklade myter och vanföreställningar om vad "tala förstånd" är. Slutligen diskuterar vi både nödvändigheten av emotionella färdigheter och att bygga tillit för att kunna lära oss dessa kritiska kommunikativa färdigheter.

Vår centrala tes är att man medvetet måste skapa utrymme för en förnuftig diskussion både i klassrummet och i samhället. Det sker inte av sig självt eller ur tomma intet, utan kräver en positiv inställning till vad som är förnuftigt både från lärarens och från elevernas sida. Genom att lära ut kommunikativa och emotionella färdigheter samt kunskaper om opinionsbildning, utvecklar vi inte bara ett klokare samhälle utan även en smidigare klassrumskultur. När det gäller att tillägna sig just dessa färdigheter, som är viktiga på alla områden i livet, har skolorna och lärarna oundvikligen en stor betydelse – oavsett om de är medvetna om det eller inte.

Snedvriden inställning till säkerhet

Vi måste hantera mer abstrakt, otydlig information från världen än för exempelvis 30 år sedan, för att inte tala om 50 000 år sedan. Denna flod av information är motstridig, mångtydig och osäker, och det är kanske därför det känns som att vår tid är präglad av ständig osäkerhet, otydlighet och ovisshet om vad som är sant och inte. På grund av de motstridigheter som drivs till sin spets i och med att informationen är så lättillgänglig är vi otroligt osäkra – exempelvis när det gäller kosten, sanningshalten i nyheter, världspolitik, de framtida sysselsättningsmöjligheterna, hälsan eller miljön. Det är inte särskilt många som har fungerande verktyg för att leva med dessa motstridigheter.

Om vi vill förstå vad exempelvis den allt mer utbredda aggressiva samtalskulturen och uppviglingen beror på kan vi lika bra börja med människans förhistoria. Vi bär nämligen med oss beteendevetenskapliga forntida rester, som inom forskningen kallas för *snedvridning* och

heuristik.¹ Det är snabba metoder för informationshantering som någon gång i förhistorien har visat sig livsviktiga, och därför har inprogrammerats som en del av vår biologi över tänkande och beslutsfattande. Vi kan bli mer medvetna om dem och minska deras effekt, men vi kan inte lösgöra oss från dem helt.

Vi söker exempelvis instinktivt trygghet och säkerhet genom att förskansa oss med likasinnade istället för att lära oss nytt och ändra våra åsikter. Instinkten driver oss också att lösa meningsskiljaktigheter och till att reagera på det hot om osäkerhet som det medför med ökad aggression. Vi skriker högre och knyter nävarna, precis som om det skulle ändra sanningshalten i påståendena. Det gör det dock inte.

Då handlar det exempelvis om *snedvridning av stöd för information* det vill säga benägenheten att söka stöd för synpunkter vi redan har tagit till oss istället för att ändra vår uppfattning varje gång som den information vi får i miljön ändras. När det finns ont om föda och livet begränsar sig till konkreta, fysiska göromål är vi för vår överlevnad ofta beroende av att fatta snabba beslut. Då är det en användbar egenskap att undvika att älta saker och ting i tankarna. Denna egenskap är emellertid inte lika bra i dagens abstrakta, komplexa värld av informationen och skilda perspektiv. Det skapar snarare problem genom att hindra oss från att lära oss nytt och möta främmande synvinklar. Denna snedvridning kan vi tacka för hur vi bland annat stänger in oss i bubblor av vår egen sanning på internet.

Det är en del av en mer långtgående benägenhet att dras till säkerhet och undvika osäkerhet – till och med på bekostnad av mer vettiga alternativ. En tryckande upplevelse av osäkerhet är tung och smärtsam för våra hjärnor. Förmågan att vara genuint nyfiken och öppen för nya saker är tämligen begränsad, även om det finns individuella skillnader.

Inom socialpsykologin är man väl insatt i hur i synnerhet känslan av hot får människor att förlita sig på en konstellation av en inre/ytte grupp. Inför ett diffust hot känner vi ett behov av att söka tillhörighet, att sluta leden. Och även att vara extra vaksamma på allt som detta hot skulle kunna "orsaka". Som "orsak" duger det i slutändan med vad som helst: hårlängd, hudfärg, ett visst fordon, musiksmak och så vidare. Xenofobi, främlingsfientlighet, är en egenskap som vi kan lära oss något av och lära ut om för livet. Och vissa lär sig lättare, andra mindre lätt. Men misstänksamheten som är inprogrammerad djupt inne i vår biologi får vi inte och bör vi inte ta bort med någon sorts moralism.

Demokrati, osäkerhet och myten om det förnuftiga

President Martti Ahtisaari och hans CMI-organisation har till och med förhandlat om vapenvila mellan Angry Birds och de hatade grisarna. Den viktigaste frågan som Ahtisaari kan ställa som fredsmäklare är: "Är ni seriösa, eller slösar jag bort min tid?" Ett konstruktivt och förnuftigt samtal kan nämligen endast lyckas när alla parter tillsammans vill det.

Det synligen "tjafsiga", "utdragna" och allmänt "ineffektiva" demokratiska beslutsfattandets moraliska betydelse och de fördelar det ger är inga självklarheter – inte ens i Finland. Det naturliga för en demokrati är att en del av medborgarna alltid är beredda att ge upp demokratin. Under senare tid har detta drag betonats: längtan efter "starka ledare" som "ställer

---

¹ Se exempelvis Kahneman, Daniel: *Tänka snabbt och långsamt*. Terra Cognita 2012. Det finns även mycket om ämnet i verket Neuvonen, Markus: *Päättä viisaasti*. Talentum 2014.

allt tillrätta” har stuckit upp huvudet i hela västvärlden, i synnerhet på ett sätt som är kopplat till hatretorik och motsättningar. Välgenomtänkt, motiverat, mångstämmigt beslutsfattande som ofta nöjer sig med kompromisser ter sig väldigt lamt när man som alternativ erbjuder ”lösningar”, ”att säga som det är” och ”att ställa saker och ting till rätta” direkt imorgon.

Vårt sätt att reagera instinktivt på hotet om osäkerhet är särskilt svårt i ett demokratiskt samhälle. Demokrati är inte bara majoritetsstyre och val. Det demokratiska systemet bygger på att man kan diskutera gemensamma frågor på ett tillräckligt förståndigt och öppet sätt och att det även är så det i själva verket går till. I en fungerande demokrati kan intressekonflikter lyftas fram, politiska alternativ kan erbjudas fritt och motiveringarna till åsikterna kan utvärderas ur flera, skilda perspektiv. Av den anledningen kräver en fungerande demokrati att medborgarna i synnerhet har förmågan och tålamodet att klara av olika åsikter och den osäkerhet som följer på det. Precis som vi har sett i historien och även i modern tid börjar det demokratiska systemet försämrans utan denna tålighet: först blir det ett välde av uppvigling och demagogi och i till slut förändras det lite i sänder till ett skräckvälde av despotism.

Demokratins krav ligger framför allt i åsiktsbildningen och -yttringen. Dessa centrala färdigheter har emellertid visat sig betydligt mer komplicerade än man tidigare har trott. Särskilt skadligt för förmågan att låta åsikter mogna har varit allmänna myter om vad som är ”förnuftigt”. Det finns också anledning att förkasta myterna om ”ordning och reda”, om förnuftets kraft, ”kalla” fakta och om att alla åsikter är lika bra.

Det räcker inte att säga som det är. I den finländska samtalstraditionen omhuldas ofta myten om den svårtydda, fåordiga ”experten” och dess motsats, den välsmorda och mångordiga ”tomprataren”. Även om man i den finländska retoriska traditionen värdesätter fåordighet och rakhet är oförmåga att uttrycka sig och argumentera trots allt inga goda egenskaper. Tystnad, stelhet eller en oförmåga att motivera åsikter ur flera perspektiv kan snarare vara ett tecken på brist på tankar än djupsinnighet. Det kan vara svårt att se skillnaden, särskilt om man lär sig att värdesätta stelhet.

Hur mycket man än motiverar ”tillräckligt bra” räcker det inte för att övertyga. Redan Aristoteles skrev i sin *Retorik* att ett samtal med förnuftiga argument endast är möjligt mellan vänner, det vill säga i förhållanden där man inte behöver ifrågasätta den andras syften. Den rådande uppfattningen inom kommunikationsvetenskapen och psykologin har kommit fram till samma slutresultat: övertygelse sker till största delen på andra sätt än enbart genom argument och att tala förstånd med någon. Med andra ord uppstår det endast en vettig diskussion under särskilda omständigheter. För att skapa förutsättningar för det krävs det också att de som diskuterar har en förmåga att identifiera när diskussionen styrs av starkare krafter än förnuftiga argument och förmågan att kyla ner dem.

Det finns inga kalla fakta och mjuka värden

En central myt är att rangordna fakta och värderingar på ett sätt som inte tål granskning. Genom att hävda att någonting är fakta döljs lätt värderingarna bakom diskussionen. Exempelvis att man enbart läser upp siffror eller detaljer gör det inte till ”kalla fakta” i sig (i synnerhet som cirka 97,4 procent av de påståenden som bygger på siffror är tagna ur luften, bland annat det här). Å andra sidan bygger även något som utgör så kalla fakta som pengar som institution helt på så kallade ”mjuka värden”, som tillit. Värderingar smyger sig obemärkt även in i fakta, genom bland annat jämförelseuttryck (exempelvis ”mer än”, ”större än” i bety-

delsen "bättre än"). Förmågan att känna igen värderingar i faktapåståenden och diskutera om dem på ett förnuftigt sätt är en av de viktigaste när det gäller att bilda åsikter.

Åsikternas kvalitet spelar roll

En myt är att åsikter enbart skulle vara "en smaksak". Med andra ord antar man att det inte skulle finnas något sätt att rangordna åsikter eller att man i objektivitetens namn alltid skulle ta den antagna "motparten" till åsikten på lika stort allvar och tillmäta det samma tyngd. Denna myt är särskilt skadlig när den leder till förvrängda uppfattningar om jämlikhet eller till antagandet att man kan hitta något slags sanning mellan dessa två "extremer". Exempelvis att anta att våldsamma rasister och vanliga människor som är oroade över mänskliga rättigheter och att lagen följs som "extremer" där den snedvridna "gyllene medelvägen" skulle ligga någonstans emellan, vid en punkt av lindrigt våldsam rasism. Eller att anta att "jämlikhet" innebär naiva, svartvita motsättningar som leder till att man föreslår att marginella åsikter som bygger på vidskepelse eller lögn har samma värde som en stark vetenskaplig konsensus. Det finns kvalitetsskillnader på åsikter både när det gäller kvaliteten på argumentationen och hur allmänt godtagbara de moraliska antagandena och antagandena om fakta i bakgrunden är. Man bör lära eleverna att kräva kvalitetskriterier i diskussionen – vi får inte sälja den offentliga debatten för billigt till dem som skriker och piskar upp hat.

De emotionella färdigheternas roll

Den allra viktigaste biten i åsiktsbildning och kommunikativ färdighet har emellertid med hanteringen av känslor att göra. När vi möter en avvikande åsikt ger det oundvikligen upphov till osäkerhet, vare sig vi vill eller inte. Ju mer djupt liggande, jag-definierande övertygelse det handlar om desto mer stressande blir vanligtvis osäkerheten som uppstår. Med andra ord: vi känner oss hotade när vår egenbild och världsbild ifrågasätts.

Att skydda oss från denna stress är dock inte gynnsamt för oss. Tvärtom behöver vi behärskad exponering för det för att lära oss att leva med meningsskiljaktigheter och osäkerhet. Denna motstridighet kan på ett träffande sätt jämföras med hur överdriven hygien kan leda till allergier, medan en lagom exponering för smuts kan bidra till att utveckla en hälsosam motståndskraft. Samma sak gäller exponering för åsikter, meningsskiljaktigheter och osäkerhet.

Skolan lär oundvikligen ut emotionella färdigheter, både till elever och till lärare. Knäckfrågan är hur skickligt, medvetet, reflektivt och genomsynligt man lär sig och lär ut detta. Gör man känslomässiga reaktioner till ett intressant ämne för samtal och utforskande – eller sopar man dem under mattan och låtsas som att de inte finns? Att lära ut emotionella färdigheter har antligen tagit sig in i en betydande del av grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen. I grunderna för gymnasiet läroplan ingår det inte i riktigt lika stor omfattning (med undantag av valfria kurser i psykologi), men det är större fokus på att parallellt lära ut argumentation och åsiktsbildning kopplat till det på bland annat de obligatoriska kurserna i filosofi.

Det är viktigt att uppmärksamma och göra eleverna medvetna om den känslomässiga påverkan, även på andra områden är i form av reaktioner vid hot – hur vi är sårbara för löften och föreställningar, underblåsande av glädje och hat, entusiasm och nedslagenhet. Att bli medveten om, erkänna och koppla ihop dessa känslor med påverkansmetoder som uppstår är en viktig analytisk förmåga för vem som helst som för en diskussion – och i synnerhet för de

barn och unga som tillhör en riskgrupp. Emotionella färdigheter står i centrum för all kommunikation, även förnuftig, konstruktiv och argumenterande kommunikation.

Det viktigaste är emellertid att bli medveten om att en konstruktiv diskussion är omöjlig i en situation där olika åsikter leder till en okontrollerad hotreaktion. Den första och viktigaste färdigheten att lära ut är att lugna ner sig och lyssna. En vettig diskussion kan inte uppstå utan en förmåga att lägga band på heta känslor, inte låta sig provoceras och lyssna uppmärksamt på vad de andra samtalspartnerna menar. Att lugna ner sig och lyssna på sig själv och andra är nyckeln till en konstruktiv samtalskultur och det är en färdighet som ska läras ut systematiskt.

De kommunikativa färdigheternas stora löfte

Det ligger i skolans, det demokratiska samhällets och elevens eget intresse att barn och unga lär sig att tänka att: a) kvaliteten på en åsikt spelar roll, b) man måste kunna prata om värderingar på ett vettigt sätt, c) man måste kämpa för att övertyga och d) saker och ting (i synnerhet sanningen) inte talar för sig själva. Själständigt tänkande och att noggrant kunna bilda åsikter är den mest värdefulla gåvan skolan kan ge. Man kan förbättra den gåvan genom att lära ut emotionella färdigheter och förmågan att lyssna, rätta till missförstånd i kommunikationen och erbjuda trygga sammanhang för att öva på och bemöta meningsskiljaktigheter och bilda åsikter.

Det viktigaste är att man inte hindrar och stoppar inläringen av dessa färdigheter. Läraren själv får inte vara rädd för konflikter och att förlora sin kunskapsauktoritet, och exempelvis av den anledningen förhindra eller tysta ner svåra frågor när elevens egen studiemotivation har försvunnit. Läraren kan erbjuda ett tryggt rum för olika åsikter, ifrågasättande och oliktankande där man inte ens kväver ohejdade tankeexperiment, bara de följer reglerna för god åsiktsbildning och är öppna för diskussion. På det sättet skapar man en konstruktiv, öppen samtalskultur.

Emotionella färdigheter samt förmågan att diskutera och bilda en åsikt passar in i all ämnesundervisning och via dem kan man lära ut hur man är en bra människa, medkänsla, uthållighet, problemlösning och samarbete. Ju större roll ett argumenterande sätt att tala som bygger på en förnuftig diskussion och gemensamma reflektioner får i förhållandet elev-lärare desto bättre klassrumskultur skapar man.

Bakom trots, fånerier, avvisanden, slutenhet, hot och alla andra störande beteenden finns det dock ett grundläggande behov av att förstå och själv bli förstådd, även om det ofta sitter dolt djupt inne. Bakom identifiering med extrema grupper och uppvigling finns det ofta en rädsla för att bli utskämd som kanaliseras på ett skadligt sätt eller en rädsla för att bli övergiven eller avlottlöshet, en allmän känsla av bristande livskompetens och osäkerhet om framtiden eller på sig själv. Skulle dessa företeelser finnas om eleverna hade verktyg för att reflektera och hantera känslan av osäkerhet, diskutera motstridiga faktapåståenden i en anda av delad nyfikenhet och en orädd inställning att de egna uppfattningarna inte nödvändigtvis är sanna?

Det största löftet med färdigheten av föra konstruktiva diskussioner är att man i dem kan hitta en väg till att förverkliga och uttrycka ovan nämnda behov och rädslor utan att man själv eller någon annan behöver lida på något sätt. Med en inställning som ger utrymme för diskussion, uppmärksammar känslornas roll och bygger upp en gemensam tillit kan man i klassrummet göra mycket för barns, ungas och framtidens vuxnas mentala trygghet. Osäkerheten kan vi inte ta bort från den här världen genom fostran, men den onödiga känslan av hot på grund av den kan vi påverka.

DELAKTIGHET OCH DEMOKRATI I SKOLAN

Matti Rautiainen

Inledning

Det yttersta målet med delaktighets- och demokratifostran är att få barn och unga att förbinda sig till ett demokratiskt samhälle. Vägarna dit kan vara många, men utan att barnen tillåts delta aktivt och görs till aktörer med makt är det inte möjligt.

Frågan om hur mycket skolan bör spegla samhället i sin egen verksamhet är en av de grundläggande frågorna inom utbildning och fostran. I Finland och i de flesta västländer har man anammat John Deweys (1859–1952) tanke om skolorna som samhällen i miniatyrformat. Enligt Dewey bör skolan ge barnen möjligheten att växa upp till medborgare på ett så autentiskt sätt som möjligt. Med andra ord bör man i skolan sträva efter att öva på en demokratisk livsstil, så att barnen växer upp till medborgare som är förbundna till och utvecklar demokratin. Förutom demokratiska verksamhetsätt innefattar ett upprätthållande av denna livsstil i hög grad också de värderingar som ligger bakom demokratin och tillit, som man kan säga är demokratins bindemedel. Utan tillit finns det ingen riktig demokrati.

Formerna för demokratin ruskas om

Kärntanken inom demokratin är att fråga och fundera över hur vi ska organisera vårt gemensamma liv så att de värderingar som vi tror på kan förverkligas och så att alla har möjlighet till ett bra och lyckligt liv.

I den finländska kulturen är demokratin främst uppbyggd kring representativa former, även i skolan. Ett organ som garanteras genom lag är elevkårens styrelse, till vilken man i de flesta skolor väljer elever enligt årskurs. Elevkårens styrelse är elevernas språkrör i skolan, men dess ställning beror på skolans ledare, som kan ta med den i beslutsfattandet eller låta det stanna vid små saker, som att planera skolans fester.

Skolorna i Finland lutar ganska starkt mot färdiga former av demokrati, som allmänt införs i skolorna enligt en modell. Nu när man i den nya läroplanen lyfter fram delaktighet och elevens aktiva roll i skolgemenskapen måste skolorna fundera på nytt över sin verksamhetskultur. Skolgemenskapen bör föra en diskussion om värderingar i anslutning till det, i vilken man definierar delaktighetsfostrans betydelse för skolgemenskapen och därefter avgöra hur man ska gå vidare. När eleverna görs delaktiga i denna process redan från början är vi i kärnan av den demokratiska livsstilen.

Förändringen skulle till och med kunna kallas för en sorts tredje utbildningsreform. Medan man i och med den första skolreformen gav möjlighet till utbildning (på 1860-talet och folkskolereformen) gjorde man i samband med den andra reformen utbildningen jämlik (grundskolan, 1970-talet). I den tredje reformen som inleddes från och med 2016 tar man jämlikheten ett steg längre genom att stärka delaktighetskulturen och göra eleverna mer jämlika medlemmar i skolgemenskapen, vilket kräver en ändring av verksamhetskulturen.

För att värna om demokratin behöver skolgemenskapen avsätta tid för gemensamma diskussioner och gemensam utveckling samt för de verksamhetsätt som uppstår i och med det. Det innebär inte att man förkastar den representativa demokratin, utan att det uppstår andra former parallellt i skolgemenskapen som inte är separata verksamheter utan en del av skolans vardag.

De tre hörnstenarna i förändring

”To think what we are doing” är filosofen Hannah Arendts (1906–1975) grundläggande tanke och kärnan till nyfikenheten (undersökandet) i hennes verk *Human Condition* (svenska *Människans villkor*) i vilket hon granskar de mänskliga samfundens liv. Varför skulle inte grundtanken i detta mänskliga liv som Arendt beskriver kunna vara en av de grundläggande uppgifterna för skolgemenskapen? För att det ska bli verklighet måste skolgemenskapen uppmärksamma följande aspekter.

1. Det ska finnas tillit mellan medlemmarna i skolgemenskapen och ett värdesättande av andra. Även om maktförhållandena mellan lärare och elever i skolan är ojämlika är tillit något annat. Det är bland annat att eleven upplever att hans upplevelse, syn och motiveringen till hans åsikt är värdefulla, även om de går i stick i stäv med beslutet. Att fostras i demokrati är även att fostras i besvikelser och kompromisser. Barn och unga accepterar det om de upplever att de blir lyssnade på och förstår bakgrunden till de beslut som fattas. Det finns ingen annan väg till tillit än att göra eleverna delaktiga i utvecklingen av gemenskapen genom att ge dem ansvar.

2. Ansvar leder till erfarenheter och därigenom både till framgångar och motgångar. Demokratins kärna bygger på experiment i vilka man söker efter den bästa möjliga verksamhetsmodellen för att människor ska kunna leva tillsammans och komma överens om beslut. Det bästa möjliga sättet är alltid avhängigt att vilka gemenskapen består av och vad den strävar efter.

Formerna för delaktighet och demokrati omdefinieras på det sättet genom experimenten, eller åtminstone bör de göra det. Att utveckla och värna om demokratin samt att skapa en bredare delaktighetskultur är per definition svårt, för det handlar om frågor som berör hela gemenskapen och att besluta om dem. Det visar demokratins historia. Därför bör vi även ha överseende med misslyckanden, för de är kärnan i den demokratiska livsstilen – ett bevis på att demokratin lever.

3. Diskussion är grundläggande i en demokrati. Grundläggande demokratiska rättigheter, det vill säga yttrandefrihet och rätten att uttrycka sina åsikter är ”de mest heliga” rättigheterna i samhället i västvärlden, för de gör det möjligt för olika åsikter att komma fram, det vill säga diskussion, och därmed individens samhällsliga frihet. Demokratin består av överenskommelser, som bland annat lagar, seder och normer. Överenskommelserna föregås alltid av diskussion, antingen i riksdagen, i offentliga forum eller i olika grupper. I och med diskussionerna bildar människor grupper och därför det lika viktigt att öva på en diskussion som har aktivitet och påverkan som mål som att öva på att ha en värdesättande, respektfull och lyssnande inställning till andra. Om inte skolan gör det representerar den inte elevernas förmåga att själva agera som aktiva samhällsdebattörer och erbjuder inga verktyg för att förstå diskussioner mellan andra människor. Då försvåras individens fostran till en medlem i gemenskapen, eftersom hen kan uppleva att sig utesluten istället för engagerad.

Digital demokrati

I ett litet samfund är demokratins ursprungliga form, det vill säga att samlas i ett gemensamt utrymme, fortfarande en fungerande form, och dess glans har inte mattats av. Övriga former av demokrati avbildar idén med den, det vill säga att samlas, att diskutera och förmågan till beslutsfattande i gemensamma frågor. Under de senaste åren har även den digitala världen blivit en demokratisk miljö. Den erbjuder många olika fungerande demokratiformer, uppifrån och ner och i synnerhet nedifrån och upp.

Eftersom rektorns ställning i utvecklingen av skolan har stärkts är även hans roll som skapande aktör i demokratins anda betydande. Det innebär också att elevernas ställning stärks i skolans strukturer och beslutsfattande. Förutom att lyssna på elevkåren gör dagens digitala lösningar det möjligt att väldigt snabbt gå ut med förfrågningar för att få reda på elevernas ståndpunkt i olika frågor, om man vill det.

Den digitala miljön ger också en möjlighet att bilda en demokratisk gemenskap där alla medlemmar har möjligheten att vara aktiva, ta initiativ, fortsätta diskussionen eller studera vad demokrati är. Demokrati och delaktighet handlar om att planera och undersöka vår gemensamma värld, men det är också sådant som kan studeras, inlärningsinnehåll, som fördjupar den bredare förståelsen för delaktighet och demokrati samt deras betydelse.

Vardagen i klassrummet avgörande

John Dewey betonade i sina egna tankegångar vardagligheten i den demokratiska livsstilen. Eleverna bör hela tiden ha möjligheten att öva på en deltagande och aktiv livsstil som medborgare, vilket betyder att rutinerna i klassrummet har central betydelse, i synnerhet hur man bygger upp undervisningen i klassen. När man i utvecklingen av framtidens skola uppmärksammar perspektivet delaktighet är vardagen i klassrummet det viktigaste vid uppbyggnaden av hela gemenskapens samlevnad.

De tre hörnstenarna i de förändringar som beskrivs ovan är även riktlinjerna för utvecklingen av vardagen i klassrummen. Den finländska demokratin har ibland beskrivits som glädjelös och allvarlig. Att bygga en gemensam värld är väldigt allvarligt, men man får inte heller glömma bort glädjen. Det allvarliga skapar modeller och etablerade verksamhetssätt medan skapande av nya idéer och rutiner både leder till nya insikter och mångfald i livet. Demokrati- och delaktighetsfostran bidrar till att skapa en känsla av samhörighet för barn och unga. Det sker genom gemensamma glädjeämnen, sorger, framgångar, misslyckanden och andra känslor. Det viktigaste är att skapa ett klassrum och en skola som gör denna mångfald möjlig. På det sättet kan vi tillsammans lösa hur vi ska leva med dem. Demokrati och delaktighet handlar både om anda och strukturer. Båda behövs.

Att läsa

Alhanen, K. 2016. Dialogi demokratiassa. Gaudeamus: Helsinki.

Arendt, H. 2002. Vita activa. Människans villkor. (Finska R. Oittinen med arbetsgrupp). Vastapaino: Tampere.

Dewey, J. 1966. Democracy and Education. New York: The Free Press. (Obs! Verket kommer ut i finsk översättning under 2017.)

Hooks, B. 2007. Vapauttava kasvatus. (Suom. J. Vainonen.). Kansanvalistusseura: Helsingfors.

Raiker, A. & Rautiainen, M. (toim.) 2017. Educating for Democracy in England and Finland. Principles and Culture, 140-153. London: Routledge.

Suoninen, A., Kupari, P. & Törmäkangas, K. 2010. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälinen ICCS 2009 -tutkimuksen ensituloksia. Koulutuksen tutkimuslaitos: Jyväskylän yliopisto.

FÖREBYGGANDE AV VÅLDSBEJAKANDE RADIKALISERING OCH EXTREMISM

Tarja Mankkinen

På ett seminarium jag var på en gång satt det en kvinna bredvid mig som visade mig ett foto. Fotot föreställde två söta små barn som satt bredvid varandra på en filt. Kvinnan frågade om jag ville veta vilka barnen på bilden var och vad som senare blev av dem. Sedan berättade hon att den ena var hennes son, som hade åkt till Syrien för att strida för Daesh² och dött där. Den andra lilla pojken var en av de unga män som begick terrordådet i Paris i november 2015. Det finns liknande exempel på unga som tar till våld för att förverkliga sina idéer och sin ideologi även i Finland. För ett tag sedan fanns det två unga som rörde sig i skinheadkretsar. Ingen talade om det, för det finns inte så många skinheads och man är van vid dem. Den ena av de båda unga begick självmord i tjugooårsåldern och den andra anslöt sig till en högerextrem grupp där han blev en av ledarna. I båda fallen väcks frågan om varför det blev som det blev för de här pojkena. Hade deras liv kunnat bli annorlunda, bättre?

Våldsamt radikaliserande och extremism, våldsamma extremiströrelser och politiskt våld har funnits genom historien. Det finns alltid människor och grupper av människor som är så säkra på att deras idéer är de rätta att de är beredda att leda trupper och representera sin ideologiska övertygelse till och med våld. Det finns också alltid människor som är beredda att följa ledarfigurer som övertygar dem om att man kan använda våld och att det kan rättfärdigas av de egna idéerna. Följarna har många olika motiv, en kan fascineras av våld, en annan söker efter en gemenskap där personen kan känna sig som en uppskattad medlem och en tredje går med i gruppen tillsammans med vänner.

Ingen föds som våldsamt extremist

I Sverige är mottot för arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism ”Ingen föds som våldsamt extremist”. Det är en bra utgångspunkt även för vårt arbete.

Våldsbejakande radikaliserande och extremism ger lätt en bild av unga män som hänförs av det blodröda våldet, vars grymma dåd och motiv till dåden ligger bortom vanliga människors fattningsförmåga. De senaste åren har händelserna i särskilt Syrien och Irak förstärkt dessa föreställningar. Vi får dagligen se så mycket grymt våld på nyheterna och på nätet, både fiktivt och verkligt våld, att människor bygger upp skyddsmurar mot våld och den ångest det väcker. Ett sätt är att tänka att allt det onda kommer någonstans utifrån. Utifrån kan betyda någonstans utanför den egna gemenskapen eller från en plats utanför det egna landets gränser. När någon av de egna gör sig skyldig till grovt våld förklaras dådet lätt med psykisk sjukdom eller marginalisering, så att det ofattbara dådet på något sätt blir möjligt att hantera. En person utifrån som begår våldshandlingar definieras lätt som terrorist, vars våldsutövning övergår allt förstånd och man vill inte titta närmare på de bakgrundsfaktorer som finns.

---

2 Daesh är en terrororganisation verksam i Syrien och Irak. De går även under namnen ISIS och ISIL.

Det är viktigt att diskutera dessa aspekter. Dessa frågor påverkar hur vi agerar i fråga om personer som har radikaliserats eller som håller på att radikaliseras och bli våldsamma.

Vad menar man med våldsbejakande radikaliserings och extremism?

Våldsbejakande radikaliserings och extremism definieras på lite olika sätt i olika länder. Fram till terrorattackerna i Norge i början av 2000-talet förknippades våldsbejakande radikaliserings nästan alltid med våldsam jihadism och framför allt den terrorism som utövades av Al-Qaida. Efter dåden i Norge har våldsbejakande extremism utövats av den våldsbejakande extremhögern och extremvänstern fått allt mer uppmärksamhet. Numera bekämpas nästan alla länder i EU alla former av våldsbejakande extremism, den våldsbejakande extremhögerens och extremvänsterns verksamhet, våldsbejakande extremism baserad på religion samt enskilda aktörer. Skolskjutningarna i Finland år 2007 och 2008 kan betraktas som exempel på dåd av enskilda aktörer. De förebyggande insatserna varierar något mellan olika länder.

När man talar om extremism på grund av religion menar man i allmänhet våld och terrorism från jihadist-takfiristgrupper. Offren för våldet från dessa anhängare väljs ut oberoende av religion och är stater, samfund och människor som de anser har kränkt deras tolkning av islam, den islamska världen eller någon muslimsk grupp. Tolkningen av vad som betraktas berättiga till våld varierar stort mellan olika grupper. Skillnaderna mellan individer är ännu större. Exempelvis militärt samarbete, utrikespolitik, upplevd diskriminering av muslimer eller kriser med karikatyrteckningar kan enskilt eller tillsammans vara sådana saker.

Med våldsbejakande extremism menas i Finland användning av våld eller hot om våld, uppmuntran till våld eller berättigande av våld utifrån en idévärld eller ideologi. Våldsbejakande radikaliserings är en individuell process som kan leda till att en individ går med i våldsamma extrema grupper eller deltar i extremistisk verksamhet. I extrema fall kan våldsbejakande radikaliserings leda till terrordåd. Med tanke på samhällsfriden och grupper och individers säkerhet och känsla av trygghet är det viktigt att förebygga våldsbejakande extremism. Den synliga ökningen av våldsbejakande extremism i samhället kan leda till hot om direkt våld samt till att människor inte vågar använda sina grundlagsskyddade rättigheter, som yttrandefriheten eller rörelsefriheten. Våldsbejakande extremism kan även inriktas på egendomar, men i det nationella förebyggande arbetet fokuserar man i första hand på våld mot liv och hälsa.

Bör man och kan man i skolorna och på läroanstalterna förebygga våldsbejakande radikaliserings och extremism?

Debatten om skolornas och läroanstalternas uppgift och roll när det gäller våldsbejakande radikaliserings och extremism har varit tämligen livlig de senaste åren. Debatten tog särskilt fart efter att EU:s utbildningsministrar år 2015 beslutade sig för att gå ut med ett uttalande där man konstaterade att utbildningsväsendet har förebyggandet av våldsbejakande radikaliserings som en av sina centrala uppgifter. Ministrarna betonade att man kan främja demokratiska värderingar, mänskliga rättigheter och jämlikhet som en del av undervisningen och utmana svartvitt tänkande, vilket är kärnan i extremisternas ideologier.

I Storbritannien har läroanstalterna en lagstadgad skyldighet att förebygga radikaliserings och att förhindra att unga hamnar i en situation där de deltar i terrorverksamhet eller ansluter sig till en terrororganisation. Det är en relativt ny lagstiftning, och den har gett upphov till mycket diskussion. Bakgrunden till lagstiftningen är bland annat att läroanstalterna och undervisningen i Storbritannien i allmänhet skiljer sig ganska mycket från hur det är i Finland. Hotet från våldsbejakande extremism och terrorism är också mycket allvarligt i Storbritannien.

I Finland är situationen en annan. Utbildningssystemet är bra och det finns fortfarande inga betydande skillnader i kvaliteten på undervisningen mellan läroanstalterna. Elevvården och övrig verksamhet har på ett relativt bra sätt lyckats stödja elever med problem. Det är dock viktigt att man även i Finland som en del av undervisningen ger mer information och beredskap för att förebygga våldsbejakande radikaliserings och extremism och ökar förutsättningarna för att bli en aktiv medborgare.

Skolan är en plats där unga kan få information om våldsbejakande extrema rörelser och deras historia, dåd och följderna av dåden för människors och samhällets säkerhet och välfärd. Det ger de unga perspektiv på dagens händelser. Skolan kan även erbjuda ett forum för diskussioner om frågor som har med våldsbejakande extrema rörelser att göra, som ofta upplevs som svåra. Det är viktigt att diskutera svåra frågor, för de unga är intresserade av det och vill samtala om det. Det är bra att dessa diskussioner förs i skolan, som en del av undervisningen. Som en del av läroplanen stärker skolan fostran av de unga till aktiva medborgare, ökar kunskaperna om mänskliga rättigheter och det demokratiska systemet samt ökar de ungas medieläskunnighet och kritiska tänkande. Alla dessa aspekter är centrala för att förebygga våldsbejakande radikaliserings och extremism.

Hatretoriken och hatbrotten ökar den våldsbejakande extremismen

2015 var på många sätt ett annorlunda år. Det kom enorma mängder asylsökande till Europa, 32 000 av dem till Finland. Det är ett högt antal, för i genomsnitt har det kommit mellan 3 000 och 4 000 asylsökande till Finland varje år. Frågor om asylsökande väckte mycket diskussion bland befolkningen. Våldsamma högerextrema grupper verksamhet och stödet till dem ökade i de europeiska länderna. I Finland delade nationalsocialistiska Nordiska motståndsrörelsen ut material som var fientligt mot asylsökande utanför asylboenden och ökade människors rädsla för asylsökande. Motsättningarna och polariseringen i samhället ökade, och det syntes i hemmen, på arbetsplatserna, i skolorna och i den offentliga debatten. Hatretoriken ökade på internet och även utanför nätet, och plötsligt var det tillåtet att säga saker om människor som tidigare hade varit omöjliga att yttra offentligt. Även antalet hatbrott som anmäldes till polisen ökade med 50 procent från föregående år.

Hatretorik och hatbrott främjar våldsbejakande radikaliserings och extrema rörelsers verksamhet. De våldsbejakande extrema rörelsernas verksamhet bygger på en svartvit världsbild där det endast finns fiender och vänner. Fienderna är i själva verket inte människor, och mot dem kan man vid behov använda våld. Denna svartvita världsbild och indelningen av människor i fiender och egna syns även i kommentarsfälten på internet. Det är mycket farligt om hatet blir vardag. Hatretorik på nätet kan sänka tröskeln för användning av våld, i synnerhet när inlägg som uppmanar till hat och våld läses av en person som befinner sig i en sårbar och otrygg position exempelvis på grund av psykiska problem.

Hur kan man bekämpa våldsbejakande radikaliserings och extremism i Finland?

I Finland publicerades det första åtgärdsprogrammet för förebyggande av radikaliserings och våldsbejakande extremism år 2012 och det andra i april 2016. Det förebyggande arbetet bedrivs i brett samarbete mellan olika myndigheter, organisationer och samfund, inklusive religiösa samfund. Olika förvaltningsområden ansvarar för åtgärder enligt de egna ansvarsområdena och organisationerna och samfunden deltar enligt principerna för samarbetet. Verksamheten samordnas och utvecklas av inrikesministeriet. Samarbetet fungerar, för alla förstår att man arbetar mot ett gemensamt mål. Om våldsbejakande radikaliserings och extremism sprider sig i Finland får det skadliga konsekvenser för oss alla och hela samhället, inte bara för dem som det direkt gäller.

I åtgärdsprogrammet ingår åtskilliga åtgärder med anknytning till skolor och läroanstalter. Åtgärder för att öka lärarnas kunskaper och expertis pågår redan. Målet är även att starta en forskningsverksamhet som ska öka kunskaperna om våldsamt radikaliserings och extremism som pedagogisk utmaning. Forskning är viktigt för att säkerställa att lärarna får stöd som bygger på kunskap om och vägledning i hur man förebygger våldsbejakande radikaliserings och extremism. De nya läroplansgrunderna stödjer lärarnas arbete för att förebygga våldsbejakande radikaliserings och extremism. I läroplansgrunderna för förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen som fastställdes år 2014 samt läroplansgrunderna för gymnasiet som fastställdes år 2015 är medieläskunnighet en del av en helhet för en omfattande medieläskunnighet och ingår genomgående i de olika läroämnena i den grundläggande utbildningen. Dessutom har man fäst större vikt vid utbildning i mänskliga rättigheter och ett demokratiskt samhälle i läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen.

I Åbo, Helsingfors, Tammerfors och Uleåborg finns det lokala samarbetsgrupper, och i en del av dem deltar även representanter för utbildningsväsendet. Dessa grupper kan man alltid vända sig till i frågor som rör våldsbejakande radikaliserings och extremism. Målet är att inrätta samarbetsgrupper även i andra städer.

Åtgärdsprogrammet som helhet finns på adressen: Åtgärdsprogrammet finns på adressen: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74921/Toimenpideohjelman_final.pdf (på finska) och: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75413/at_IM_RADIKALEXTREMPROGRAM-SV_netti.pdf?sequence=1 (på svenska).

Inrikesministeriet publicerar regelbundet, två gånger per år, en lägesöversikt över våldsbejakande extremism. Översikten innehåller information om situationen när det gäller den våldsbejakande extremismen och våldsbejakande extrema rörelser och deras utveckling i Finland. Dessutom publiceras enligt behov temaöversikter i vilka man fokuserar på ett aktuellt ämne. År 2014 publicerade inrikesministeriet en temaöversikt i vilken man granskade förekomsten av våldsbejakande extrema rörelser och extrema tankar i läroanstalterna i Finland. Översikten byggde på en enkät bland läroanstalterna. Översikten (på finska) finns på adressen <http://intermin.fi/documents/1410869/3723676/Vakivaltainen-ekstremismi-Suomessa-tilannekatsaus-1-2015.pdf/f4fce342-d2d4-4560-9bb3-37cfa2848d45>

Våren 2016 organiserade inrikesministeriet i samarbete med Kyrkans Utlandshjälp ett samhällsinriktat Safariläger för unga. Temat för lägret var hur de unga själva kan förebygga våldsbejakande radikaliserings och lägret hölls av Demos Helsinki. De ungas arbete presenteras i en video på adressen <https://www.youtube.com/watch?v=wY7U4lD3LcQ&feature=youtu.be>.

GEMENSAMT ARBETE FÖR SÄKERHET

Katja Nissinen

Målet för säkerhetssamarbetet mellan polisen och skolorna är att förbättra säkerheten och tryggheten i skolorna. När man bedriver samarbete är det centralt att förstå de olika parternas ansvarsområde, roll och möjligheter i lösningen av utmaningar för säkerheten och för att förbättra trivseln. Samarbete har en lång tradition i Finland och har blivit naturligt med åren.

I förebyggandet av brott och oroligheter är det viktigt att utbyta information och ha verktyg för att vidta åtgärder som man valt gemensamt. För att bevara säkerheten i vardagen krävs det insatser från alla parter samt kreativa lösningsmodeller. Även om samhället idag är tryggare än tidigare ändras de företeelser som äventyrar säkerheten ständigt. Det som förenar skolorna och polisen är att ständiga förändringar i verksamhetsmiljön måste förutses mer intensivt än tidigare. Lyckligtvis kan man göra det tillsammans.

Våldsbejakande radikaliserings

En av de företeelser som det har talats om i samhället de senaste åren är våldsbejakande extremism. Där används våld, hot om våld eller så rättfärdigas våldet med en idévärld. Det kan drabba en grupp eller individer som betraktas som fienden och det ger upphov till rädsla och en känsla av otrygghet. Enligt undersökningar och observationer är det många faktorer som påverkar radikaliserings. Det kan vara en känsla av ojämlikhet, en allmän hopplöshet, bristande utbildning, avsaknad av stödnätverk, fördomar (diskriminering, rasism, hatretorik) samt stämpling och anklagelser. Radikaliserings sker inte på ett ögonblick, utan förändringen är en summa av flera faktorer eller händelser. Det är viktigt att inse att radikaliserings inte är enskilda gruppers problem utan att vem som helst kan radikaliseras. Förändringen sker inte på ett ögonblick och ju tidigare man ingriper i förändringarna desto större möjlighet finns det att vända vägen mot radikaliserings i positiv riktning.

Ur skolvärldens synvinkel är det största hotet mot läroanstalterna grovt våld. Orsakerna bakom våldsdåden varierar alltid från fall till fall och alla behövs för att identifiera riskerna. Lärarna har en nyckelroll i att identifiera förändringar hos sina elever. När en ung person isolerar sig eller drar sig undan från de andra och hat och aggressivitet börjar uppenbara sig i olika former, konsumtionen av alkohol eller droger ökar betydligt eller psykiska problem blir uppenbara, bör man reagera. Ovan nämnda exempel utgör inte ett hot i sig, men är delfaktorer som ofta har förekommit i fall då personer har tagit till extrema lösningar. Det betyder att tidigt ingripande är av stor betydelse.

Utbyte av information för att bedöma hotet

I det förebyggande arbetet är det viktigt att lokala aktörer har förmågan att identifiera tidiga tecken och agera på tysta signaler i tid. Det centrala för ett effektivt ingripande är samarbete via nätverk, där experter inom olika områden kan utbyta information och komma överens

om hur de ska agera. Utbyte av information har ofta visat sig problematiskt på grund av tystnadsplikten. I och med lagändringen som trädde i kraft i maj 2015 blev situationen lättare. I lagen fastställdes rätten för aktörer att på eget initiativ anmäla ett hot mot liv eller hälsa till polisen för bedömning och ge nödvändiga uppgifter för att förhindra hotet utan att hindras av tystnadsplikten. Ändringarna berör den grundläggande utbildningen, den grundläggande konstundervisningen, elev- och studerandevården, det fria bildningsarbetet, den grundläggande yrkesutbildningen, gymnasier, universitet, yrkeshögskolor, ungdomsarbete, räddningsväsendet, socialvården och hälsovården.

LAGEN OM GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING: 40§ HEMLIGHÅLLANDE OCH BEHANDLING AV PERSONUPPGIFTER

Den som fullgör uppgifter som avses i denna lag har oberoende av skyldigheten att iaktta sekretess rätt att till polisen anmäla uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av ett hot mot liv eller hälsa eller för förhindrande av en hotande gärning, om han eller hon vid fullgörandet av uppgifterna har fått kännedom om omständigheter som ger skäl att misstänka att någon löper risk att bli utsatt för våld.

Tröskeln att ta kontakt med polisen kan vara hög. Oron för huruvida uppgifterna kan överlämnas till andra myndigheter eller vilka åtgärder myndigheterna vidtar är i regel den högsta tröskeln för att ta kontakt. I mitt arbete på Helsingfors polisinspektion har jag i förebyggande åtgärder åtskilliga gånger stött på situationer då en orolig lärare ringer för att be om råd. Det gemensamma för dessa samtal är att oron och pressen att lösa situationen är stor, men att man samtidigt tyngs av tystnadsplikten. Den nya lagstiftningen har gjort situationen lättare och ger en möjlighet att utbyta information på ett öppnare sätt än tidigare.

Samarbete mellan polisen och skolan

Samarbetet mellan polisen och skolan har funnits länge. Polisens verksamhet håller på att ändras på så sätt att de för många välbekanta lektionerna i trafik och laglighet blir färre. Skolorna lämnas dock inte ensamma med sina säkerhetsproblem, utan polisen hjälper fortfarande till i ärenden där polisen behövs. Den centrala tanken i verksamheten är att när man ska lösa ett problem eller ett ärende samlar man ihop de aktörer som ärendet berör, med målet att stödja barn och unga, skolor och familjer.

Tröskeln för att ta kontakt måste förbli låg. Man kan alltid be polisen om råd och hjälp ges inom ramarna för deras befogenheter. Polisens utbud av metoder för att lösa problem är omfattande och man strävar alltid till att lösa dem på ett finkänsligt och försonligt sätt. Omvänt innebär det att polisens enda alternativ inte är en brottmålsprocess utan framför allt ett samarbete mellan myndigheter och lösningsmodeller som man skapar tillsammans. I bästa fall innebär det att man hjälper personen i fråga enligt principen en kontakt, istället för kontakt via flera olika ställen. Via nätverken lär man känna varje myndighets arbetsmetoder och befogenheter, samt att lita på att man lyckas nå de gemensamma målen och på den andra partens kompetens att hantera ärendet.

I Helsingfors kontaktas polisen dagligen av grundskolor, yrkesskolor, gymnasier och läroanstalter för vuxenutbildning. Samtalen är huvudsakligen rådgivningssamtal, begäran om

möten eller samtal som rör brottmål. I och med samarbetet har man uppnått en situation i vilken man kan lösa mindre säkerhetsproblem själva på skolorna, men rektorerna, lärarna, kuratorerna och övrig skolpersonal vet att man kan be polisen om praktiska råd när det gäller vad som helst.

Hatretorik

Man ska alltid ingripa i hatretorik när det upptäcks. Retoriken tenderar att skapa en hatfull och orolig stämning. I identifieringen av hatretorik måste man skilja på juridiska uttalanden som är straffbara och ett vardagligt extremt och stämplande språkbruk som går emot ett gott uppförande. Europarådets ministerkommitté definierar hatretorik på följande sätt: "Hatretorik är alla uttrycksformer som sprider, uppeggar, främjar eller berättigar etniskt hat, utlänningsfientlighet, antisemitism eller annat hat som grundar sig på intolerans."

Hatretorik är att stödja eller främja alla typer av förolämpningar, hat eller förtal mot en person eller en grupp personer eller att uppvigla till det. Det kan handla om ofredande, förolämpning, negativa stereotyper, stämpling eller rättfärdigande av alla ovan nämnda uttryck på grund av "ras", hudfärg, språk, religion eller övertygelse, nationellt eller etniskt ursprung, härstamning, ålder, funktionsnedsättning, biologiskt eller socialt kön, könsidentitet, sexuell läggning eller annan egenskap eller ställning.

Hatretoriken är ofta inriktad på en människas egenskaper eller identitet. Hatretorik handlar inte enbart om att såra eller förolämpa, utan är ett fenomen som återspeglar rådande strukturer och attityder i samhället. Dessa attityder påverkas bland annat av ojämlikhet i samhället, maktstrukturer och fördomar om olika grupper. Hatretorik kan såra och skada den som utsätts för det men å andra sidan även förstärka den rådande ojämlikheten i samhället. Hatretorik kan också handla om hot om och uppmaning till hat, som i sin mest allvarliga form är en straffbar handling. Sådana brott är exempelvis hets mot folkgrupp, ärekränkning och olaga hot.

Det är utmanande att ingripa i hatretorik men inte alls omöjligt. I skolorna motsvarar det ett tidigt ingripande och det finns säkert någonting att göra åt det. När man sårar andra på det sätt som nämns ovan måste man kunna tala öppet om det. Ett kraftigt fördömande av budskapet ändrar inte nödvändigtvis på beteendet hos den som uttalar det, men visar att det inte accepteras. Jag uppmanar dock till att man tar tag i problemet genom att fråga exempelvis "Varför sa du så?" eller "Varför tycker du just det?". Motsättningar gör det inte lättare att gå igenom situationen utan det måste finnas utrymme för alla åsikter i diskussionen. Läraren behöver ha beredskap att både stödja den som drabbas av hatretoriken och den som brukar hatretorik. Man kan öva på att uttrycka åsikter på ett konstruktivt sätt och motivera synpunkterna. Tillfället för ingripandet är ofta unikt och man ska utan tvekan ta tillfället i akt. Under ledning av en trygg vuxen kan man även ta upp svårare ämnen i klassrummet.

HUR MAN SKA BEKÄMPA HATRETORIK I SOCIALA MEDIER

Tuula Nousiainen

Den senaste tidens diskussion om hatretorik och dess spridning på nätet har knappast gått någon obemärkt förbi. Det i kombination med de ungas mycket aktiva användning av sociala medier är en ekvation som gör mediefostran ännu viktigare och medför stora utmaningar för den. Enligt undersökningen SoMe ja nuoret 2016³ (sociala medier och unga 2016) som kom ut hösten 2016 är de unga själva medvetna om det. Över 70 procent av unga i 13–29-årsåldern som svarade på undersökningen anser nämligen att man i skolan eller i hemmet bör lära de unga användning av sociala medier, i synnerhet beteende och säkerhet på internet.

Den här artikeln har ambitionen att bidra till att svara på behovet genom att lyfta fram praktiska metoder för att reagera på hatretorik och oönskade beteenden i sociala medier. Innehållet är uppbyggt kring tre teman. I första avsnittet ges en översikt över de verktyg som sociala medier erbjuder för att man ska kunna skydda sig mot osakligt beteende. I andra avsnittet tar jag upp hur man anmäler osakligt innehåll i dessa tjänster. I tredje avsnittet granskar jag i korthet sociala medier som en arena för så kallad motretorik.

Att skydda sig mot osakligt beteende på nätet

Olika sociala medier erbjuder sätt att både skydda sig mot oönskat innehåll som man får direkt och personligen och hur man anmäler sådant innehåll, så att det tas bort för alla användare. När det gäller att skydda sig själv personligen är det viktigt att känna till de mest centrala sekretessinställningarna samt funktionerna för hur man blockerar användare.

Via sekretessinställningarna för användarkonton i sociala medier kan alla användare begränsa vem som kan se det innehåll som användaren delar och vilka uppgifter om användaren som man kan hitta via exempelvis sökfunktionen. När man registrerar sig i en tjänst är det bra att kontrollera vilka sekretessinställningar som finns som standard i tjänsten och lära sig hur man kan ändra dem. I vissa tjänster, som exempelvis Facebook, finns det särskilda standardinställningar för minderåriga användare: I Facebooks sökfunktion visas inte kontaktuppgifter, skola och födelsedatum för minderåriga användare i offentliga sökningar och delningen av platsinformation är avaktiverad som standard⁴.

Användaren kan även skydda sig mot osakligt innehåll genom att hindra enskilda användare från att kontakta hen och se hens uppdateringar. Användaren kan även förhindra att innehåll som skapas eller delas av vissa användare syns för hen. Eftersom sociala medier bygger på att dela innehåll med olika grupper av olika storlek varierar även möjligheterna att ändra sekretessinställningarna och blockera användare.

3 ebrand Suomi Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. (2016). SoMe ja nuoret 2016. Suomessa asuvien 13–29-vuotiaiden nuorten sosiaalisen median palveluiden käyttäminen ja läsnäolo. <http://www.ebrand.fi/somejanuoret2016>

4 Facebook. Minderåriga och sekretess. https://web.facebook.com/help/473865172623776?_rdc=1&_rdp

På exempelvis Facebook⁵ sker huvudparten av interaktionen med en begränsad grupp användare som användaren själv har godkänt. Om den person som delat osakligt innehåll är med på användarens vänlista kan hen ta bort den vännen och hindra hen från att skicka privata meddelanden till användaren. Det enklaste sättet är att använda blockeringsfunktionen – då försvinner användaren från vänlistan och direkt interaktion (meddelanden, vänförfrågningar, inbjudningar till evenemang, taggningar) förhindras.

Funktionen kan även användas för att blockera andra användare än dem som är på den egna vänlistan. Om användaren inte vill ta bort en person helt från vänlistan kan hen lägga den i en lista över användare med begränsningar, så att användaren i fråga endast ser inlägg som är angivna som offentliga. Användaren kan även ställa in i vilken grad innehåll från en viss användare eller sida syns i hens eget nyhetsflöde antingen genom att helt ta bort inlägg från användaren eller sluta följa sidan eller genom att ange att hen i fortsättningen endast vill se lite av sidans eller användarens innehåll. Alla dessa funktioner är också samlade under funktionen *ta en paus*, där man på en och samma gång kan ange både i vilken grad man vill att personens uppdateringar ska synas för en själv och hur mycket personen i fråga ska se av de egna uppdateringarna samt hur tidigare inlägg där båda är med ska synas för andra.

Även på Twitter och Instagram kan man ställa in användarkontot så att det är helt privat. Grundidéen med dessa tjänster, liksom exempelvis YouTube, är i högre grad än Facebook att dela offentligt, varför man har något mer begränsade möjligheter att begränsa följarna och finjustera sekretessinställningarna. Att blockera användarkonton är möjligt i alla dessa tjänster. På Twitter⁶ ser en blockerad användare inte tweets från en person som blockerat hen (varken direkt i profilen eller i sökfunktionen) och kan inte skicka privata meddelanden eller följa personen. Det är dock viktigt att observera att om kontot är offentligt syns tweeten för alla – även för blockerade användare när personen i fråga inte är inloggad på det blockerade kontot. På Instagram⁷ fungerar blockeringen på motsvarande sätt, men det är bra att komma ihåg att även offentliga konton och offentligt innehåll på Instagram kan ses utan att logga in, även om det inte går att lägga in kommentarer utan att vara inloggad. Även på Snapchat⁸ kan användare ta bort vänner och hindra dem från att kontakta en. På YouTube⁹ kan man hindra användare från att kommentera egna videor och den egna kanalen samt från att skicka privata meddelanden.

Anmäla osakligt beteende på nätet

Ovan presenteras de enklaste sätten för en användare att omedelbart påverka i vilken grad hen själv direkt måste konfronteras med oönskat innehåll på sina egna användarkonton. En stor del av det osakliga innehållet och hatretoriken på sociala medier finns dock på andra ställen än riktat direkt mot enskilda användare, såsom andra personers Twitter-inlägg, Facebook-sidor och -grupper som användaren följer och exempelvis kommentarer till YouTube-videor. De funktioner för personligt skydd som beskrivs ovan är åtminstone på en allmän nivå kända för standardanvändare: man är medveten om vikten av de egna sekretessinställningarna och känner till de viktigaste sätten att hindra oönskat innehåll från att komma upp i det egna flödet.

5 Facebook. Vad innebär det att blockera? Vad händer när man blockerar någon?

https://web.facebook.com/help/131930530214371?_rdc=1&_rdr;

Facebook. Ta bort någon som vän eller blockera någon https://web.facebook.com/help/1000976436606344?_rdc=1&_rdr

6 Twitter. Blocking accounts on Twitter. <https://support.twitter.com/articles/117063>

7 Instagram. Blockera personer. <https://help.instagram.com/426700567389543>

8 Snapchat. Ta bort och blockera vänner. <https://support.snapchat.com/sv-SE/a/block-friends>

9 YouTube. Blockera användare. <https://support.google.com/youtube/answer/56113>

Många vet också att osakligt innehåll – oberoende av var det visas – kan anmälas till administratören av tjänsten med ett par klick. Anmälningsfunktionen kan dock visas som en ”svart låda” för användaren och hen är inte nödvändigtvis medveten om vilken process som i själva verket startas vid anmälan av innehåll. De stora sociala medierna har tillgång till omfattande resurser: det finns team bestående av personer med hundratals olika språkliga och kulturella bakgrunder från olika håll i världen som arbetar med att gå igenom innehåll som anmäls dygnet runt. Förutom språkkunskaper måste de kunna placera in det anmälda innehållet i ett sammanhang och bedöma det i ljuset av om det är emot tjänstens regler. Att förstå nationella kontexter är viktigt för att de som hanterar anmälningarna ska kunna identifiera om en kommentar kan klassas som hatretorik eller i övrigt håller en osaklig ton. Grunden för bedömningen av det anmälda innehållet och för att vid behov ingripa i det är de regler och normer som gäller för de sociala medierna. Med hatretorik menas innehåll som är emot de sociala mediernas regler, som är riktat mot individer eller grupper på grund av ras, etnicitet, nationellt ursprung, religion, sexuell läggning, kön, könsidentitet, ålder, funktionsnedsättning eller sjukdom¹⁰.

- Facebooks regler: <https://www.facebook.com/communitystandards>
- YouTubes regler: <https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/communityguidelines.html>
- Twitters regler: <https://support.twitter.com/articles/18311>
- Instagrams regler: <https://help.instagram.com/477434105621119>
- Snapchats regler: <https://support.snapchat.com/fi-FI/article/guidelines>

Exempelvis YouTube¹¹ och Facebook¹² beskriver anmälningsprocessen på sina egna informationssidor. Man kan både anmäla enskilda inlägg och kommentarer och hela användarkonton. När man gör en anmälan får man ange skälet till anmälan – ofta både via färdiga svarsalternativ och fritt formulerat. I synnerhet i fall då förståelsen för det osakliga i det innehåll som anmäls kräver god kännedom om sammanhanget för det enskilda fallet är det viktigt att ge en så detaljerad beskrivning som möjligt och en tydlig motivering till varför man borde vidta åtgärder på grund av innehållet.

Exempelvis en kommentar i sociala medier som till synes kan verka neutral kan i sitt verkliga sammanhang vara en del av mer omfattande trakasserier, nätmobbing eller hatiskt beteende. Även om man i det team som behandlar innehåll talar tio olika språk och känner till de kulturella kontexterna i åtskilliga länder, kan lokala bakgrundsfaktorer i det specifika sammanhanget förbli dolda om man inte förklarar anledningen till sin anmälan när man gör den. Å andra sidan delar också människor hatretorik som uttrycks av någon annan, bland annat i syfte att öka medvetenheten om det genom att visa det för andra. I sådana fall är det naturligtvis inte ändamålsenligt att ta bort innehållet, men då måste syftet med publiceringen tydligt anges¹³.

Anmält innehåll och anmälda användarkonton går igenom ett fall i taget och vid behov tar de som behandlar anmälan även kontakt med användaren som anmälan gäller. Anmälarens identitet hålls alltid konfidentiell. Om innehållet konstateras gå emot reglerna kan anmälan

---

10 Facebook. Uppmuntra till att visa respekt: Hatretorik. <https://www.facebook.com/communitystandards#hate-speech>; YouTube. Hatiskt innehåll. <https://support.google.com/youtube/answer/2801939>; Twitter. Policy om hatiskt beteende. <https://support.twitter.com/articles/20175050>

11 YouTube. Center för rapportering och tillämpning. <https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/sv/reporting.html>

12 Facebook. Rapportera något. <https://www.facebook.com/help/263149623790594>

13 Facebook. Uppmuntra till att visa respekt: Hatretorik. https://web.facebook.com/communitystandards?_rdc=1&_rdr#hate-speech

leda till att innehållet tas bort eller det användarkonto som ansvarar för det stängs – konsekvenserna beror bland annat på hur allvarlig överträdelsen är och användarens tidigare brott mot reglerna. Antalet anmälningar påverkar inte direkt om innehållet tas bort, men det kan hjälpa dem som behandlar anmälan att göra en prioriteringsordning för anmälningarna. Tjänsterna har även vissa automatiserade anmälningsfunktioner, exempelvis på YouTube döljs kommentarer som markerats som skräppost eller trakasserier automatiskt bakom klickningen.

Sociala medier och motretorik

Även om sociala medier ofta erbjuder en alltför enkel plattform för att sprida hatretorik och en stor andel av reaktionerna på hatretoriken handlar om att skydda sig mot den, har de största företagen inom sociala medier å andra sidan just nu stor makt att motverka hatretorik genom så kallad motretorik. Med motretorik (counter-speech) menas att användarna svarar på hatretoriken och utmanar den på många olika sätt på samma arenor där hatretoriken förekommer.¹⁴

Det finns en slagkraftig publikation om hatretorik och att svara på den på i synnerhet Twitter, guiden *Stopping Hate: How to Counter Hate Speech on Twitter?*¹⁵. Guiden innehåller praktiska anvisningar och tips på hur man kan göra motstånd mot hatretoriken på ett övertygande och säkert sätt alltifrån i form av att fundera över målen till att förbereda argument, skriva meddelanden och effektiv användning av hashtaggar. I guiden uppmanas man även att värna om säkerheten och i möjligaste mån göra motstånd som en del av en större grupp än att agera helt på egen hand.

YouTube startade i slutet av 2016 ett initiativ kallat *Creators for Change*¹⁶ som strävar efter att påverka samhället på ett positivt sätt. I kampanjen producerar och delar en grupp populära youtubers från olika håll i världen och med olika kulturella bakgrunder videor på sina egna kanaler där de på ett lättillgängligt sätt lyfter fram olika samhällsperspektiv med målet att öka medvetenheten och främja ett samtal om dessa fenomen. De teman som tas upp är bland annat att bekämpa hatretorik, främlingsfientlighet och extremism samt att främja empati och tolerans. I *Creators for Change*-programmet har man även för avsikt att starta och stödja lokala kampanjer i samarbete med olika organisationer.

Avslutningsvis

Det finns ett allt större tryck på sociala medier att ta ansvar för att eliminera hatretoriken. Sommaren 2016 kom Facebook, Twitter, Google och Microsoft överens med EU om en praxis som innebär att de lovar att inom ett dygn behandla huvudparten av den hatretorik som anmäls till dem.¹⁷ Google, Facebook och Twitter ingick redan tidigare ett motsvarande avtal

14 Bartlett, J. & Krasodomski-Jones, A. (2015). *Counter-speech examining content that challenges extremism online*. London: Demos. <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2015/10/Counter-speech.pdf>

15 Iganski, P. & Sweiry, A. (2016). *Stopping Hate: How to Counter Hate Speech on Twitter?* Media Diversity Institute. <http://www.stoppinghate.getthetrollsout.org>

16 YouTube. Creators for Change. <https://www.youtube.com/yt/creators-for-change>; YouTube blog. *Introducing YouTube Creators for Change*. <https://youtube.googleblog.com/2016/09/introducing-youtube-creators-for-change.html>

17 The Guardian. (2016). *Facebook, YouTube, Twitter and Microsoft sign EU hate speech code*. 31.5.2016. <https://www.theguardian.com/technology/2016/may/31/facebook-youtube-twitter-microsoft-eu-hate-speech-code>

i Tyskland, men enligt uppföljningsuppgifter har bolagen hittills inte nått en tillfredställande nivå, och de kan hotas av sanktioner om läget inte förbättras.¹⁸

Eftersom hatretorik är en ständigt växande utmaning för sociala medier måste de i vilket fall som helst ständigt utveckla nya metoder för att skydda sig mot och avlägsna oönskat innehåll. Exempelvis Twitter gick nyligen ut med en förbättring av möjligheterna att filtrera innehåll samt fortbildning för de anställda som går igenom innehållet med hänsyn till bland annat kulturella och historiska kontexter.¹⁹ Det är också bra att regelbundet läsa anvisningarna för de webbtjänster, bloggar och andra informationskanaler som man använder för att få reda på nya funktioner för att reagera på oönskat innehåll.

Även om de flesta problem och lösningsalternativ som har med bekämpning av hatretorik och osakligt innehåll att göra (som att blockera och anmäla) är gemensamma för alla tjänster, så finns det olika utmaningar specifika för olika tjänster. På exempelvis Facebook, där huvudparten av användarna har ett konto under eget namn, är det särskilt viktigt med åtgärder för att skydda integriteten och den personliga informationen om användaren har blivit offer för oönskat beteende. På Twitter är de huvudsakliga utmaningarna de möjligheter som anonymiteten ger för direkt, aggressiv och omfattande spridning av hatretorik. Mediefostran har en viktig roll i att användarna – i synnerhet de unga – förstår hur olika miljöer fungerar, kan ta hänsyn till det och anpassa användningen av miljöerna enligt det.

Ovan har jag redogjort för verktyg för att skydda sig mot hatretorik på sociala medier samt för att stoppa och göra motstånd mot det på nätet i allmänhet. Men föräldrarna och övriga lokala aktörer har den viktigaste rollen när det gäller i synnerhet ingripande i och förebyggande av hatretorik på lokal nivå, nätmobbing och annat osakligt beteende på nätet.

För att lära sig mer om ämnet bör man i synnerhet läsa Mediakollektiivis och Koulukinos nyutkomna utredning *Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot*²⁰, som ger en aktuell och heltäckande översikt över perspektiv och metoder inom mediefostran för att bekämpa hatretorik. I publikationen diskuteras olika aktörers (bland annat hemmets, skolans, medias, myndigheternas, politiska aktörers, kulturens) roll och ansvar och det erbjuds en omfattande förteckning över både undervisningsmaterial och många andra typer av resurser i anslutning till ämnet som bidrar till förståelse av fenomenen och stöd i att tala om dem.

---

18 The Guardian. (2016). *Germany to force Facebook, Google and Twitter to act on hate speech*. 17.12.2016. <https://www.theguardian.com/technology/2016/dec/17/german-officials-say-facebook-is-doing-too-little-to-stop-hate-speech>

19 Twitter blog. *Progress on addressing online abuse*. <https://blog.twitter.com/2016/progress-on-addressing-online-abuse>

20 Töyry, M. (toim.) (2016). *Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot*. Osuuskunta Mediakollektiivi ja Koulukino. <http://koulukino.fi/index.php?id=3705>

SPRÅKFOSTRAN BYGGER OCH MEDLING REPARERAR INTERAKTIONEN

Paula Mattila

Interaktionen mellan människor är till största delen språklig, oavsett om det handlar om skriftspråk, bildspråk eller kroppsspråk. Ibland talar även nävarna. Sociala medier har fått ordets makt att ta fart och ökat antalet farliga situationer. Ord kan användas för att tryckna ner, uppmuntra och göra delaktig.

Som vi vet kan även tydliga ord ibland klinga för döva öron och det läraren säger eller det som står i läroboken kan enligt eleven vara struntprat. Elevens kommunikation kan innehålla traditionella svenska ord med en otrevlig ton eller te sig bristfälligt till innehållet eller stilen i förhållande till de uppställda målen för undervisningen.

Språket har en viktig roll i de reformerade grunderna för läroplanerna för den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen. Språket står i centrum även i förskoleundervisningen och i grunderna för planen för småbarnspedagogik.

Språkfostran

De nya läroplansgrunderna presenterar begrepp inom språklig medvetenhet och språkfostran som lyfter fram, värdesätter och visar förståelse för de språkliga och kulturella identiteternas mångfald, att varje elev och vuxen är flerspråkig och kulturellt mångsidig.

I grunderna berör man flera gånger elevernas behov av och rätt att koppla det de lär sig till upplevelser av autenticitet och meningsfullhet. Språkfostran handlar om att man i skolans verksamhetskultur och i undervisningen i olika läroämnen på ett meningsfullt språk behandlar saker, texter och uppgifter på ett sätt som eleven upplever är ändamålsenligt. Språkfostran är ett verktyg för läraren i vardagen, som man inte alltid ens kommer ihåg att använda. En språkmedveten lärare kan och vill använda språkliga metoder för att stärka elevernas upplevelse av att vara betydelsefulla, ha förmåga och av att höra till en grupp.

Undervisning och inläring förutsätter en dialog som man övar på fortlöpande och på många olika sätt för att både söka efter information och komma fram till en egen åsikt och uttrycka, ifrågasätta och motivera den. Samtidigt måste man öva på att lyssna och turas om att tala. Språkfostran präglas av samarbete där eleven lär sig bra interaktion på ett långsiktigt sätt och på många olika sätt. I det syftet lär de sig att ge konstruktiv återkoppling och ta emot kritik. Samtidigt lär de sig att förstå vilka känslor som olika sorters interaktion kan väcka. De lär sig också att samla sig innan de reagerar på ett oförnuftigt sätt.

Läraren bidrar också med egen interaktion i den krävande och oändliga processen med språkfostran. Äkta interaktion och den förståelse som det möjliggör kan endast uppstå vid ett ömsesidigt engagemang från lärarens och elevens sida. Läraren leder lärandeprocessen och för att interaktionen ska lyckas måste hen engagera sig och vilja lyssna på eleven och vid behov upprepa sådant som eleven ska lära sig som eleven inte kan ta till sig.

I språkfostran lär sig eleverna även att skilja på sakkommunikation och friare sätt att använda språket. Man fäster särskild uppmärksamhet vid att stärka invandrares språkliga färdighet. I ljuset av resultaten från PISA 2015 är det även viktigt att diskutera på vilka områden språkpedagogen särskilt bör stödja pojkar för att de ska lyckas med sina studier och uppleva det som värdefullt att ingå i skolans gemenskap och andra gemenskaper i samhället.

Lärare som är främmande inför uppgiften som språkpedagog kan oavsiktligt stänga ute elever från lärande och skolans naturliga gemenskaper. Det sker när den ömsesidiga dialog som beskrivs ovan inte uppstår. Det är naturligt att läraren inte alltid orkar eller kan uttrycka sitt budskap på ett språkligt medvetet sätt eller orkar eller hinner lyssna på eleverna. Om man talar förbi varandra kan det skapa eller förstärka upplevelsen av utanförskap: vad rör det här mig? Ibland banar man på det viset vägen för diskriminering och i värsta fall skapar det en jordmån för våldsam radikaliserings.

Vägen mot diskriminering kan lika väl ta med sig en elev som tillhör majoritetsbefolkningen som en elev med invandrarbakgrund. Kanske är just du den lärare som alltid orkar lyssna och se en levande människa i dina elever, trots att du bemöts med ilska, skrik eller nonchalans tillbaka. Om du lyckas utbyta något ord med din elev som verkligen är äkta interaktion kan din språkfostrandande insats helt enkelt, förutom att bekräfta det eleven lärt sig, även att stödja elevens tillit till människor och gemenskaper och i vissa extrema fall rädda en människas liv.

Medling – reparerande interaktion

Vägen från språkfostran till medling är kort. Även genom medling kan man ibland rädda människoliv eller åtminstone repara relationer som blivit dåliga.

Interaktion mellan elever i och omkring skolan innefattar situationer då relationerna kan bli infekterade, även under en lång tid. Det kan handla om att kalla någon för öknamn, vara på någon på grund av deras utseende, uteslutning från en grupp, hot om våld. Kamratmedling, VERSO, är en metod som erbjuder ett lösningsfokuserat, praktiskt och interaktivt sätt att bemöta och lösa konflikter mellan elever. Med hjälp av medling kan man ingripa i problematiska situationer mellan elever så tidigt som möjligt.

VERSO kan i huvuddrag jämföras med medling i brotts- och tvisteärenden i Finlands rättssystem. Det är en volontärbaserad verksamhet som sker i skolans vardag. Medlarna är likställda med parterna i konflikten, det vill säga elever som fått utbildning i uppgiften. Medlareleverna förbinder sig till tystnadsplikt och opartiskhet, som i "vanlig" medling. Kamratmedlarna vägleder parterna i problemsituationen i att leta efter genomförbara lösningar för att undvika problemsituationer i framtiden. Ett skriftligt avtal ingås, och skolan ser till att det följs. Parterna i problemsituationer får själva uttrycka vad de förbinder sig att göra för att förhindra att problemsituationerna uppstår på nytt. Det fina med medlingen är att om den lyckas så ger den parterna en känsla av att de kan påverka dåliga saker genom att själva rätta till dem.

Mini-Verso är en variant på skolmedling anpassad till småbarnspedagogiken. De metoder som tillämpas är till stor del desamma som verktygen inom språkfostran. Vid medlingen övar man på att uttrycka och ge en bakgrund till egna och andras upplevelser och synpunkter och att ifrågasätta och motivera tidigare och framtida lösningar. Man får alltid öva på att lyssna och lär sig att inte tala i munnen på varandra. Man lär sig att ta emot och ge återkoppling, både negativ och positiv. När man ingår ett medlingsavtal strävar man efter att arbeta i sam-

verkan, tänka igenom vad man ska göra och vad man inte ska göra, vilket leder till en hållbar interaktion. Samtidigt lär man sig att förstå vilka känslor som kan väckas vid olika sorters interaktion och att samla sig innan man reagerar på ett oförnuftigt sätt.

I läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen beskrivs delaktighet, påverkan och byggande av en hållbar framtid (mångsidig kompetens 7) bland annat på följande sätt: Under den grundläggande utbildningen "lär sig [eleverna] att arbeta tillsammans och får tillfälle att öva sig att förhandla, medla och lösa konflikter samt att förhålla sig kritiskt till olika fenomen" (Utbildningsstyrelsen 2014).

Jag är frivillig medlare i brotts- och tvisteärenden och våld i nära relationer och känner därför till hur medling går till i vårt rättssystem. Jag ser återkommande hur parterna behöver ett opartiskt utrymme där de kan uttrycka det som hänt och de känslor som är förknippade med det och dess konsekvenser. Lika viktigt är det själv få bygga upp den kommande avtalstexten med skrivelser om hur man på ett hållbart sätt kan komma vidare.

Vid medling i brotts- och tvisteärenden är de målsägande ofta elever i de högre årskurserna eller elever på andra stadiet. Det är en glädje att se hur bra de unga är på att sträcka på sig, på ett sakligt sätt ta ordet och yttra sig och öppet granska bakgrunden till det som hänt och leva sig in i andras situation. Samtidigt kan de uttrycka sitt eget ansvar gärning för gärning för att föra ärendet vidare. Att be om förlåtelse, att förlåta och bli förlåten ingår ofta i medlingen. De viktigaste beståndsdelarna i språkfostran är närvarande då: man erkänner en annan människa och de tankar och känslor hen representerar och känslornas betydelse. Man förstår betydelsen av denna interaktion med andra och tar ansvar för att den blir varaktig.

Sedan kommer vardagen. Av den anledningen ingår man vid behov och alltid i skolan ett medlingsavtal. I skolan följer de vuxna upp att avtalet hålls.

Källor:

Grunderna för läroplanen och planen för småbarnspedagogik:

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014. Utbildningsstyrelsen.
http://www.oph.fi/download/166434_grunderna_for_laroplanen_verkkojulkaisu.pdf

Grunderna för gymnasiets läroplan 2015. Utbildningsstyrelsen.
http://www.oph.fi/download/174853_grunderna_for_gymnasiets_laroplan_2015.pdf

Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2016. Utbildningsstyrelsen.
http://www.oph.fi/download/179348_grunderna_for_planen_for_smabarnspedagogik_2016.pdf

Språkfostran:

Kieli koulun ytimessä. Näkökulmia kielikasvatukseen. Utbildningsstyrelsen 2016.
http://www.oph.fi/julkaisut/2015/kieli_koulun_ytimessa_nakokulmia_kielikasvatukseen

The language dimension in all subjects. A Handbook for curriculum development and teacher training (Europarådets handbok för språkfostran). Council of Europe 2015.
http://www.ecml.at/Portals/1/documents/CoE-documents/Handbook-Scol_final_EN.pdf

Kamratmedling:

Kamratmedling – Vertaissovittelu (Verso) [på finska]
<http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/index.php?id=VERSO-OHJELMA>

Mini-Verso (på finska) <http://sovittelu.com/vertaissovittelu/index.php?id=MINIVERSO>

EUROPARÅDETS PROGRAM EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND HUMAN RIGHTS EDUCATION (EDC/HRE)

Kristina Kaihari

Europarådet grundades 1949 och är Europas äldsta och största politiska organisation för samarbete och mänskliga rättigheter. Grundidén är att trygga och utveckla de mänskliga rättigheterna, den pluralistiska demokratin och rättsstatsprincipen. De viktigaste metoderna i det arbetet är bindande normer och att övervaka att de införs. Eftersom utbildning har en central roll i Europarådets grundläggande värderingar startades år 1997 projektet Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE). (<http://www.coe.int/en/web/edc/what-is-edc/hre>)

Utbildning ses i allt större utsträckning som en metod för förebygga ökningen av våld, rasism, extrema rörelser, främlingsfientlighet, diskriminering och intolerans. Därför har organisationens 47 medlemsstater antagit Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter (EDC/HRE) inom ramen för ministerkommitténs rekommendation CM/Rec(2010)7. <https://rm.coe.int/16804884d0>

Stadgan, som tagits fram i samarbete, är en viktig utgångspunkt för alla som arbetar med utbildning i medborgarskap och mänskliga rättigheter. Även om stadgan inte är bindande kommer den förhoppningsvis att främja demokratin och de mänskliga rättigheterna i medlemsländerna samt fungera som ett medel för att sprida bästa praxis och höja kvalitetsmålen inom verksamheten i och utanför Europa.

Ministerkommittén för utbildningspolitik som består av representanter för utbildningsministerierna i Europarådets medlemsländer drar upp riktlinjerna för inriktningen på EDC/HRE-projektets verksamhet enligt besluten på ministermötena. Varje medlemsland och samtidigt dess utbildningssystem representeras av en expert utsedd av undervisningsministeriet, som tillsammans samlas i nätverket för samordnare 1–2 gånger per år. Dessutom är lokala och regionala nätverk samt rektorer, lärare och andra experter kopplade till verksamheten. Verksamheten har utvecklats med utgångspunkt i forskning, utredningar och god praxis som regelbundet har spridits på möten, i utvecklingsforum och i utbildningar samt med hjälp av flera tematiska publikationer.

Dessutom har Europarådets fortbildningsprogram Pestalozzi som riktats till undervisningspersonal, i decennier erbjudit europeiska workshoppar, seminarier och moduler för lärarutbildare som har som mål att deltagarna ska lära sig mer om Europarådets verksamhet, i synnerhet dess kärnvärderingar som demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatsprincipen (rule of law). Deltagarna i programmet ska dela och sprida de kunskaper och färdigheter de förvärvat. <http://www.coe.int/en/web/pestalozzi>

Det centrala är hur ländernas utbildningspolitik och läroplaner samt skolornas verksamhetskultur främjar dessa värderingar och praxis.

Europarådets medlemsländer har väldigt varierande förhållningssätt till demokrati. I de västeuropeiska länderna och i synnerhet i de nordiska länderna är det en självklarhet med demokratiska värderingar, demokratiskt styre och praxis, men i samhällena i exempelvis Ryssland och länderna i före detta Sovjetunionen samt på Balkan och i Kaukasus finns det stora utmaningar när det gäller demokrati, jämlikhet och mänskliga rättigheter. Därför är det viktigt att medlemsländernas representanter kan utbyta tankar, stödja varandra och få bra idéer, praxis och modeller som de kan använda i sina egna länder för att främja dessa områden.

De extrema rörelserna och den våldsamma radikaleringen som har ökat under de senaste åren har ökat Europarådets betydelse. Samarbetet med andra internationella aktörer, som EU och UNESCO, har intensifierats. Målet är att ytterligare stärka det omfattande samarbetet och partnerskapet i ambitionen att främja utbildning i mänskliga rättigheter och demokrati och praktiska åtgärder i principerna i Parisdeklarationens (2015) anda.

Målet med pilotprojektet *Human Rights in Action* som startades av Europeiska kommissionen och Europarådet i samarbete är i första hand att förebygga radikalering som leder till våldsbejakande extremism och terrorism. Utgångspunkten för projekten har varit kollegialt lärande och att utveckla fungerande demokratisk praxis och demokratiska modeller i internationellt samarbete. I varje projekt har flera länder deltagit samt lärarutbildare, utvecklare och experter från olika demokratier. <http://pjp-eu.coe.int/en/web/charter-edc-hre-pilot-projects/home>

Huvudtemana för pilotprojektet *Human Rights in Action* 2016–2017 är kompetens inom demokratisk kultur, digitalt medborgarskap och integrering av invandrare, flyktingar och minoriteter. Det är centralt att lokalisera verktyg som utvecklats i tidigare projekt och tillämpa dem i olika länder. Just sådana verktyg är *Aktivitetsprogrammet för undervisning om kontroversiella ämnen* samt publikationen *Kompetens som krävs i en demokratisk kultur - Att leva tillsammans i ett kulturellt jämlikt mångfaldigt demokratiskt samhälle* från 2016. Båda dessa samt *Lärarhandledning om bekämpning av våldsbejakande extremism* ger lärare nya perspektiv och metoder för att bemöta dessa aktuella utmaningar enligt den nya läroplanen.

Europarådet publicerade i början av 2017 rapporten *Report on the State of Citizenship and Human Rights Education in Europe*, där man samlat in information från medlemsländerna om hur de genomför Europarådets stadga *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights*. I Finland samordnas uppgiftsinsamlingen av Utbildningsstyrelsen. Europarådet håller en konferens i juni 2017 som fokuserar på resultaten av rapporten och stakar ut framtiden utifrån den.

EN UNG MÄNNISKAS SYN PÅ RADIKALISERING

Matias Salo

Den här artikeln handlar om hur fyra gymnasieelever efter en veckas studier började arbeta för att förebygga våldsamt radikaliserings. Projektet/nätverket fick namnet Youth Against Violent Extremism (YAVE), men i grunden är vi ingen officiell organisation, utan ett försök av några medvetna medborgare att göra samhället till en lite bättre plats. Nedan kommer vi att ta upp två saker som handlar om vår resa. Det första är den pedagogiska aspekten, alltså hur det kom sig att vi började tänka på och göra det vi gör. Den andra handlar om våra tankar och lösningar när det gäller att bekämpa våldsamt radikaliserings.

För vår del började historien i juni 2016. Då deltog vi i Safarilägret som arrangerades av Demos Helsinki. Idén bakom det veckolånga lägret var att ge en grupp unga en samhällsutmaning och i slutändan erbjuda lösningar på utmaningen. Vår grupp fick ett uppdrag av inrikesministeriet och Kyrkans Utlandshjälp att bekämpa våldsbejakande radikaliserings. En lätt och enkel fråga att lösa för en handfull unga.

Det finns många sätt att börja lösa samhällsproblem, men vårt sätt att ta oss an problemet var att förstå orsakerna bakom problemet och tydligt definiera problemet. I samhällsdebatten och beslutsfattandet måste en förståelse för kontexten och de bakomliggande orsakerna vara grunden till allt. Om man inte ser till detta, blir diskussionen bara ett meningslöst skrikande, fullt av argumentationsfel. Nedan följer vår problemdefinition:

Vad? Våldsbejakande radikaliserings är våldsamt verksamhet grundad i politik, ideologi eller religion eller en sak (t.ex. skolskjutningar).

1. **Varför?** Det beror främst på följande bakgrundsfaktorer:
2. Diskriminering och en känsla av utanförskap
3. Trasig familjebakgrund
4. Upplevelse av att ha rätt att ta till våld (förstärks av en upplevelse av orättvisa, exempelvis rasism eller strukturell diskriminering). Dessutom beror det på ett vi-och-dem-tänkande, avhumanisering, otillräcklighet och brist på dialog. I bakgrunden finns dessutom en vilja att skydda den egna referensgruppen från någon form av "hot" och upplevelsen av den egna världsåskådningens, ideologins eller religionens överlägsenhet för det allmänna välbefinnandet.
5. Mörka framtidsutsikter och dåliga resultat i skolan (brist på utbildning, brist på utbildningsplats, dålig sysselsättningssituation, dåliga påverkansmöjligheter, brist på gemenskaper och att hamna utanför)

För vem? Våldsbejakande radikaliserings är inte enbart den radikaliserade individens eller målgruppens problem. Det får långsiktiga konsekvenser både för gemenskaperna och för hela samhället.

I sådana här övningar är det förutom att förstå och definiera problemet även centralt att skapa en fruktbar stämning för nya idéer. Vi upplevde att vi kunde ta oss an våldsamt radikaliserings på ett fritt sätt. Vi unga blev experter. Vi utförde inte ett arbete för att tillfredsställa

något större "vuxenprojekt" utan löste riktiga problem "med den riktiga världens lösningar" för oss unga. Från unga till unga.

Förståelsen följdes av en kreativ idékläckningsfas i Safaris processdiagram. Tilliten till den egna förmågan att lösa problem i kombination med friheten att komma med lösningar gjorde det möjligt att skapa en sammanhängande uppsättning lösningar. Kreativa idéer var teorin och i slutet paketerade vi idéerna till konkreta idéer som sedan kunde presenteras. I slutet av projektet ingick det naturligtvis att presentera lösningarna inför en publik. Att dela med sig av idéerna på ett naturligt sätt är en viktig del av vilket skapande arbete som helst. Idéerna är döda om man inte delar dem med världen.

Först efter denna vecka i juni började vårt arbete på riktigt. Vi hade nämligen på något sätt lyckats göra ett positivt intryck på människor. Vi började omedelbart samarbeta med olika instanser. Många av de lösningsförslag som var självklara för oss kom som en total överraskning för många representanter för de äldre generationerna. Människor betraktar världen via sina egna referensramar och av den anledningen är det nästan ett värde i sig att föra fram de ungas perspektiv i beslutsfattandet. Det är förstås sant att en 50-årig tjänsteman har aningen svårt att träda in i en gymnasists roll. På det sättet kommer nya perspektiv till beslutsfattarnas bord nästan av sig själva och vi representerar dessa nya perspektiv.

Vår resa tog oss efter åtskilliga planeringsmöten till inrikesministeriet, till samma bord som ministrarna, och i slutändan kom vi med i EU-projekt. Det är alltså bra att belysa lite av allt det vi har föreslagit och betonat under resans gång. Våra lösningar är helhetsomfattande och vi har inte fokuserat särskilt på en viss fråga. Det finns en naturlig förklaring till detta angreppssätt. Våldsam radikaliserings är förknippad med diskriminering, hopplöshet, depression och många andra problem som alltid har tyngt vårt samhälle. Det innebär att lösningarna inte enbart ska ses som kopplade till våldsamt radikaliserings, utan de ska kunna tillämpas i en mycket vidare samhällelig kontext.

De lösningar som har med utbildning att göra gäller framför allt samhällsfostran och medieläskunnighet. Vi upplever att elevers första erfarenhet av samhällspåverkan inte bör vara på lektionerna i samhällslära då man pluggar de politiska partierna i Finland eller makens tredelningslära. Innan man lär eleverna hur samhället fungerar i teorin måste de förstå att de är en central del av det. I det ingår exempelvis att lära ut faktabaserad argumentation och öppna olika påverkanskanaler. Själva undervisningen om samhällsrelaterade ämnen ska även påbörjas mycket tidigare. Man får inte göra det tråkigt och byråkratiskt och något för ett fåtal, utan till något som alla kan göra.

Medieläskunnighet är det andra ämnet vi har diskuterat mycket. I ett ständigt mer splittrat medielandskap är det viktigare än någonsin att förstå vinklade medier och att tänka källkritiskt. Undervisning med fallstudier skulle exempelvis vara bra att införa. Ju tidigare man lär sig att förstå medier desto bättre. Förutom mediekritik vore det bra med sådant som vett och etikett på internet.

Vi diskuterade mycket i vår grupp om hur människor reagerade med oro på att någon närstående skulle radikaliseras. Det är ett stort steg för en närstående att gå och ringa direkt till polisen och säga att man är rädd för att en närstående ska förledas till radikaliserings. I Finland finns det bra och kompetenta aktörer som kan hjälpa till i sådana situationer. Problemet är bara hur man hittar dem. Det vore bra om det fanns någon sorts tjänst på internet där man kunde få råd om hur man bör göra i sådana svåra situationer. Samtidigt skulle tjänsten kunna

fungera som en plattform för information om våldsbejakande radikaliserings. Det vore också viktigt att erbjuda information om olika former av radikaliserings, inte enbart religiös, men även exempelvis politisk radikaliserings och ensamma aktörer.

Det bästa sättet att i slutändan förhindra radikaliserings och diskriminering är att erbjuda möjligheter. De unga får aldrig någonsin befinna sig i en situation där de upplever att de inte har några framtidsutsikter. Om en ung person försvinner och blir osynlig kan olika korrupta ideologier börja te sig vettiga och våld som ett möjligt medel för påverkan.

Ett råd till elever och studerande är att om man har en idé eller är intresserad av att påverka världen bör man aldrig tveka, utan skrida till handling. Vi visste inte att vårt arbete var efterfrågat förrän vi började agera. Att visa mod och att föra fram nya synvinklar är alltid bra. En annan sak som vi vill betona är att göra de unga delaktiga och lita på deras förmågor. Vi tycker inte att skolan alltid ska vara sådan att läraren bestämmer premisserna för undervisningen och även till stor del styr in det hela på ett visst slutresultat. Man måste ge utrymme för kreativitet; i synnerhet ett ökat fokus på att lära sig om olika fenomen är positivt. Att lösa samhällsproblem är ett av de bästa sätten att lära sig. Då bygger man konkreta lösningar utifrån fakta, vilket bidrar till att öka intresset för samhället och hjälper en att förstå breda koncept på ett nytt sätt. Gör de unga delaktiga och ge utrymme för deras kreativitet – ni kan bli överraskade över resultatet.

VIKTIGA LÄNKAR

<http://ahtisaaripaiva.fi/>

Ahtisaari-päiväs undervisningsmaterial består av material om sex teman: förhandlingsteknik, interaktion och empati, delaktighet och påverkan, fredsmäkling, konfliktlösningssimulering samt Finland och konfliktländer

<http://www.asemanlapset.fi/fi/toimintamuotomme/friends>

Friends-programmet lär barn och unga att identifiera och hantera känslor, uppmuntra till positiva tankemodeller och erbjuda metoder för att hantera motgångar och besvikelser

<https://www.mll.fi/kasvattajille/tukioppilastoiminta/>

Mannerheims Barnskyddsförbunds material till stöd för stödelevsverksamhet och fadderelevsverksamhet (på finska)

<http://www.koulurauha.fi/framsidan>

Mannerheims Barnskyddsförbunds, Polisstyrelsens, Utbildningsstyrelsens, Folkhälsans och Finlands Föräldraförbunds gemensamma program med målet att främja välbefinnande och säkerhet i skolgemenskapen. Verksamhetsidéer för skolan och förskolan på temat Alla är lika värdefulla

<http://www.rauhankasvatus.fi/opettajille/yhdenvertaisuusopas/>

Koulu vailla vertaa! är en jämlikhetshandledning för skolor (på finska)

<http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/>

Restorativ medling är ett alternativt sätt att lösa konflikter mellan elever samt mellan elever och lärare i vardagen i skolan (på finska)

<https://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/aineistot/>

Material för frågor om kulturell mångfald (på finska)

<http://www.rauhankasvatus.fi/opettajille/yhdenvertaisuusopas/>

Koulu vailla vertaa! är en jämlikhetshandledning för skolor (på finska)

<http://www.asemanlapset.fi/sv/organisation/friends>

Friends-programmet lär barn och unga att identifiera och hantera känslor, uppmuntra till positiva tankemodeller och erbjuda metoder för att hantera motgångar och besvikelser

<https://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/aineistot/>

Material för frågor om kulturell mångfald (på finska)

<https://www.mll.fi/kasvattajille/>

Mannerheims barnskyddsförbund ger ut material för skolor om bland annat mediefostran, undervisning om rusmedel och hälsa samt förebyggande av mobbning (på finska)

<https://www.lastensivut.fi/sv>

Barnombudsmannens byrå har publicerat en ny webbplats för barn i lågstadieåldern där man berättar om barns rättigheter genom olika figurer och berättelser. Dessutom har man bland

annat gjort en sammanställning över tjänster som erbjuds barn av olika organisationer, som barn kan vända sig till om de har problem. Det finns även mycket information för vuxna som hjälper barn i sitt arbete på webbplatsen.

<https://www.unicef.fi/skolor/material-for-global-fostran/>

Med hjälp av UNICEFs material för människorätts- och globalfostran kan du ta upp barnets rättigheter i undervisningen. I materialen behandlas barnets rättigheter bl.a. ur miljö-, vatten-, hälso-, utbildnings- och jämlikhetsperspektiv.

FÖRFATTARE

PeM **Maria Edel** arbetar som överinspektör på avdelningen för allmänbildande utbildning och småbarnspedagogik på undervisnings- och kulturministeriet och hennes ansvarsområden består bland annat av mänskliga rättigheter, främjande av delaktighet, hållbar utveckling och utveckling av utbildningen. I frågor om förebyggande av våldsbejakande radikaliserings representerar hon Finland i EU:s RAN-nätverk, i Nordiska ministerrådets DIS-projekt, i Europeiska kommissionens ET 2020-arbetsgrupp Promoting Citizenship and the Common Values of Freedom, Tolerance and Non-discrimination through Education samt Europarådets utbildningspolitiska styrkommitté *Steering Committee for Educational Policy and Practice* (CDPPE). 2012–2015 var hon observatör inom civil krishantering i Georgien utskickad av inrikesministeriet.

JM, klasslärare **Satu Elo** är undervisningsråd på Utbildningsstyrelsen med global fostran, jämlikhetsfrågor samt filosofi och livsåskådningskunskap som ansvarsområden. Hon representerar Utbildningsstyrelsen i *Global Education Network Europe*. Hon har länge arbetat som rektor på en mångkulturell grundskola och som didaktiker i livsåskådningskunskap på Helsingfors universitet samt lärare i människorättsfostran i Kosovo.

FM **Severi Hämäri** är lärare i retorik och konsult inom beslutsfattande. Hämäri har en utbildning som ämneslärare i filosofi och håller på med en doktorsavhandling i administrativa vetenskaper och pedagogisk filosofi på Helsingfors universitet. Han har medverkat som expert på retorik, beslutsfattande och kommunikation i många sammanhang samt deltagit i bland annat arbete för att förebygga radikaliserings.

FM **Kristina Kaihari** är undervisningsråd på Utbildningsstyrelsen med historia och samhällslära som ansvarsområden samt arbetar med att främja demokrati- och människorättsfostran och elevers delaktighet. Hon ledde och ansvarade för processerna med att grunda läroplanerna för historia och samhällslära för den grundläggande utbildningen och gymnasiet samt deltog i struktur- och målarbetsgruppen för den grundläggande utbildningens arbete. Kaihari representerar Finland i Europarådets EDC/HRE-projekt och är vice ordförande för Finlands IHRA-delegation (International Holocaust Remembrance Alliance).

FK **Jorma Kauppinen** är chef för avdelningen för allmänbildande utbildning och småbarnspedagogik på Utbildningsstyrelsen. Han representerar Finland i Europarådets utbildningspolitiska styrkommitté (CDPPE) som medlem och var tidigare ordförande för kommittén.

PM **Tarja Mankkinen** har arbetat med säkerhetsfrågor på inrikesministeriet sedan 1996 i olika frågor som har med säkerhet att göra. För närvarande arbetar hon på polisavdelningen på inrikesministeriet och ansvarar för den nationella samordningen och utvecklingen av förebyggande av våldsbejakande radikaliserings och extremism. Mankkinen har lett förberedelserna av Finlands åtgärdsprogram för förebyggande av våldsbejakande radikaliserings och extremism. Mankkinen är aktiv inom det internationella samarbetet på området, i EU-arbetsgrupper samt som Finlands representant i det nordiska nätverket för förebyggande av våldsbejakande extremism.

FK, PeL **Paula Mattila** är undervisningsråd på Utbildningsstyrelsen med internationalisering och språkundervisning inom allmänbildande utbildning som ansvarsområden. Hon representerar Finland i Europarådets verksamhet Europeiska centret för moderna språk, ECML.

Hon deltog i arbetet med delarna för den andra inhemska språket och främmande språk i läroplansgrunderna både för den grundläggande utbildningen och gymnasiet. Hon är frivillig medlare inom brotts- och tvisteärenden samt medlare inom våld i nära relationer.

PM **Markus Neuvonen** är utbildare och konsult inom beslutsfattande, interaktion och kommunikation samt som bisyssla forskare i pedagogisk filosofi på Helsingfors universitet. Neuvonen har haft olika expertroller inom kommunikation, retorik och samtalskultur både i Finland och utomlands. Han har skrivit demokratihandledningen *Demokrati till skolbänken*. Neuvonen har även gett ut det facklitterära verket *Päättä viisaasti* om tänkande, beslutsfattande och kommunikation samt undervisning i dessa ämnen.

FD **Leena Nissilä** är undervisningsråd och enhetschef på Utbildningsstyrelsen. Hon är suppleant i inrikesministeriets nationella samarbetsgrupp för förebyggande av våldsbejakande extremism och Europeiska kommissionens ET 2020-arbetsgrupp Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education. Hon har också varit med i det internationella RAN-nätverkets (Radicalisation Awareness Network) verksamhet.

Överkonstapel **Katja Nissinen** arbetar inom förebyggande åtgärder på Helsingfors polisinspektion och går utbildning till polisbefäl på polishögskolan i Tammerfors. Hon arbetar med radikaliseringsrelaterade fenomen och hotbedömning.

ED **Tuula Nousiainen** är nationell samordnare för det europeiska projektet för ökad kunskap inom IT och kommunikation, MENTEP, på Utbildningsstyrelsen. Hon arbetar även som forskare på Jyväskylä universitet, där hennes forskningsämnen bland annat handlar om utnyttjande av digital teknik i inlärning och undervisning samt planering av teknik för barns delaktighet.

Docent **Matti Rautiainen** har sedan 1999 arbetat på institutionen för lärarutbildning på Jyväskylä universitet i olika tjänster, just nu som chef för en institution. Rautiainen har utvecklat och undersökt i synnerhet demokratifostran och gemenskap och har varit med i flera nationella och internationella projekt inom det. Senast ledde han det nationella fortbildningsprojektet inom lärarutbildningen *Demokratifostran och mänskliga rättigheter inom lärarutbildningen*.

Matias Salo avlade studentexamen vid Kulosaaren yhteiskoulu 2017. Han grundade tillsammans med tre andra unga ett nätverk kallat Youth Against Violent Extremism, som fokuserar på förebyggande av radikaliseringsrelaterade fenomen. Han är även ung ambassadör för EU:s Radicalization Awareness Network (RAN).

BILAGOR

Som bilagor bifogas två olika handledningar som är översatta till svenska: Europarådets Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen och Unescos A Teacher's Guide on the Prevention of Violent Extremism. Bägge är avsedda som stöd i lärarens arbete. De har i stor utsträckning sammanställts med hjälp av experter från olika länder. Det betyder att det som presenteras i handledningarna är väl genomtänkt och att det råder bred konsensus om det. Å andra sidan innebär det att de inte har sammanställts med hänsyn till den finländska skolan och finländska lärare, vilket innebär att vissa partier kan kännas främmande och inte i sig är tillämpbara i en klass i Finland.

Kompetens som krävs i en demokratisk kultur (Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen) beskriver i korthet vilka värderingar och attityder samt vilken kompetens och vilka kunskaper som man på ett framgångsrikt sätt kan låta ingå i en demokratisk verksamhet. Texten är en sammanfattning av publikationen Competences for Democratic Culture, som finns på engelska på <https://rm.coe.int/16806ccc07>

Lärarhandledningen om bekämpning av våldsbejakande extremism är en kort, praktisk guide till hur man med hjälp av diskussioner kan ta sig an ämnesområdet med elever och studerande i skolan. Handledningen innehåller referenser till andra bra källor. Handledningen finns på engelska på <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>

Utbildningsstyrelsen har publicerat två av Europarådets handböcker:

Kiistoja hallinnoimassa (översättningen till svenska är under arbete) innehåller material avsett som stöd för lärare och skolornas administration. Innehållet i publikationen behandlar omständigheter som man behöver fundera på i en mångkulturell skola och för vilka man behöver ha gemensamt överenskomna förfaringsätt. http://www.oph.fi/julkaisut/2017/kiistoja_hallinnoimassa

Undervisa om kontroversiella frågor innehåller material avsett i lärarutbildningen. I den behandlas flera arbetsätt och övningar som är direkt tillämpbara i klassrummet. I inledningen av publikationen ingår information om forskning i anslutning till våldsbejakande extremism och förebyggandet av sådan. http://oph.fi/publikationer/2017/undervisa_om_kontroversiella_frågor

KOMPETENS SOM KRÄVS I EN DEMOKRATISK KULTUR

SAMMANFATTNING

Att leva tillsammans i ett kulturellt jämlikt mångfaldigt demokratiskt samhälle

Europarådet

De moderna samhällena i Europa står inför många utmaningar, såsom nedgång i valdeltagandet, ökad skepticism mot politiker, hatbrott, intolerans och fördomar mot etniska och religiösa minoritetsgrupper samt en ökning av våldsamt extremism. Dessa utmaningar hotar legitimiteten hos de demokratiska institutionerna och en fredlig samexistens i Europa. Formell utbildning är ett mycket viktigt verktyg för att svara på dessa utmaningar. Genom ett ändamålsenligt utbildningsutbud och praxis kan man främja åtagandet om demokrati, minska intolerans och fördomar och stödet till våldsbejakande extrema rörelser. För att uppnå dessa mål måste experter inom det pedagogiska området dock ha en tydlig förståelse för de kompetensfaktorer inom demokrati som måste behandlas i innehållet i undervisningen.

Europarådet har gett ut en ny begreppsmodell för den kompetens som medborgarna behöver för att kunna vara en del av den demokratiska kulturen och för att leva fredligt tillsammans i ett mångkulturellt samhälle. Modellen är resultatet av över två års intensivt arbete och en konsultgrupp bestående av internationella ledande pedagogikforskare har gett den sitt starka stöd.

Modellen erbjuder en bra begreppsmässig grund för ett demokratiskt medborgarskap och för att utveckla framtida innehåll för lärande pedagogik och bedömning. Genom att tillämpa den kan utbildningssystemen främja fostran av eleverna till aktivt deltagande och toleranta demokratiska medborgare genom hela livet.

Sammanfattning

Det här dokumentet beskriver en begreppsmässig modell för delfaktorerna för den kompetens som eleverna måste behärska för att på ett genuint sätt vara en del av den demokratiska kulturen och kunna leva i fred med andra medlemmar i mångkulturella demokratiska samhällen. Modellen är avsedd att användas i beslutsfattande inom och planering av pedagogiska frågor. Med hjälp av modellen kan även utbildningssystemen främja den pedagogiska uppgift som har som syfte att förbereda eleverna inför att leva ett liv som medborgare med demokratisk medborgarkompetens.

Dokumentet är indelat i sju delar.

Del 1 skisserar upp det pedagogiska syftet med kompetensmodellen. Där förklarar man också varför man pratar om demokratisk kultur istället för demokrati i detta sammanhang: syftet är att betona att på samma sätt som demokrati inte kan existera utan demokratiska institutioner och lagar kan de i praktiken heller inte fungera om de inte bygger på en demokratisk kultur, med andra ord demokratiska värderingar, attityder och praxis. I del 1 tittar

man även på det inbördes beroendet mellan den demokratiska kulturen och en interkulturell dialog i mångkulturella samhällen: i dessa samhällen är interkulturell dialog av central betydelse för att säkerställa att alla medborgare är med i den demokratiska diskussionen, debatten och beslutsfattandet.

I del 2 och 3 behandlas olika bakgrundsfaktorer i modellen. Del 2 utgår ifrån att samtidigt som medborgerlig kompetens är en förutsättning för en demokratisk kultur räcker det inte enbart för att uppnå delaktighet, eftersom demokratisk delaktighet förutsätter också ändamålsenliga demokratiska strukturer. Med andra ord är både kunskaper och demokratiska institutioner en förutsättning för att upprätthålla den demokratiska kulturen. Dessutom förutsätter all demokratisk delaktighet från medborgarnas sida åtgärder för att ingripa i ojämlikhet och strukturell fattigdom i samhället. Om dessa åtgärder inte vidtas utesluts fattiga grupper från de demokratiska processerna, oavsett vilken demokratisk kompetens de har.

I del 3 behandlas kulturella begrepp som är hypoteser i kompetensmodellen. Alla kulturer är inbördes heterogena, motstridiga, dynamiska och i ständig utveckling och alla människor ingår i många olika kulturer som har en komplex interaktion med varandra. I den här delen behandlas även begreppet interkulturell. Tanken är att interkulturella situationer uppstår när en individ ser en annan person eller grupp som kulturellt annorlunda.

Interkulturell dialog definieras av den anledningen som en dialog som förs mellan individer eller grupper, som anser sig komma från kulturella bakgrunder som skiljer sig från varandra. Det finns anledning att uppmärksamma att samtidigt som interkulturell dialog är otroligt viktigt för att främja tolerans och stärka den sociala kohesionen i mångkulturella samhällen kan det under vissa omständigheter vara en mycket krävande och svår uppgift.

I del 4 analyseras de kompetensbegrepp som används i modellen. Demokratisk och interkulturell kompetens definieras som en förmåga att anamma och dra nytta av värderingar, attityder, färdigheter, kunskaper och/eller förståelse för att på ett ändamålsenligt och effektivt sätt kunna svara på de krav, utmaningar och möjligheter som situationer som rör demokrati och interkulturella situationer medför. Kompetens behandlas som en dynamisk process där en kompetent individ anammar och aktivt drar nytta av delar av sina psykologiska resurser och tillämpar dem för att svara på varje ny omständighet som den råkar ut för.

I del 4 tar man även upp att man utöver begreppet universell och holistisk kompetens i dokumentet dessutom använder termen delfaktorer för kompetens, då man hänvisar till individuella resurser (med andra ord vissa värderingar, attityder, färdigheter, kunskaper och förståelse) som används och utnyttjas för att skapa ett kunskapsbaserat beteende. Med andra ord består här kompetensen av valet av olika delfaktorer, aktivering och organisering samt tillämpningen av dessa i konkreta situationer på ett samordnat, anpassat och dynamiskt sätt.

I del 5 beskrivs en arbetsmetod för att identifiera vissa delfaktorer och ta till sig den aktuella modellen. En anmärkningsvärd sak med modellen är att den inte är uppbyggd ur tomma intet, utan bygger på en systematisk analys av befintliga begreppsmodeller för demokratisk och interkulturell kompetens. I analysen hittade man 101 scheman som plockades isär i syfte att identifiera alla de olika delfaktorer de innehåller, och de delades i sin tur in i grupper kopplade till varandra. På det sättet hittade man 55 möjliga delfaktorer som skulle ingå i modellen. När man satte ihop en förteckning över delfaktorer ville man ytterligare minska ner på dem till en mer hanterbar och praktisk storlek, och i det använde man vissa principiella kriterier och pragmatiska val för att identifiera de nyckelfaktorer som absolut skulle ingå

i modellen. Med utgångspunkt i kriterierna och övervägandena kom man fram till en modell med 20 kompetensfaktorer: 3 värderingsgrupper, 6 attityder, 8 färdigheter och 3 helheter av kunskaper och kritisk förståelse, som användes för att bygga upp modellen.

Efter det gjorde man ett utkast till beskrivning av modellen, som skickades på remiss till en internationell kommentarsgrupp bestående av universitetsexperter, yrkeskunniga inom pedagogik och politiker. Med utgångspunkt i svaren från remissrundan fick modellen ett brett godkännande och samtidigt fick man mycket användbar återkoppling som användes för att finslipa detaljerna i modellen och som rättesnöre för det dokument som finns nu.

I del 6 beskrivs hela den modell som blev resultatet och där räknar man upp och beskriver alla de olika värderingar, attityder, färdigheter och kunskaper och den kritiska förståelse som gör det möjligt för individen att på ett verkligt och ändamålsenligt sätt medverka i en demokratisk kultur. Modellen har illustrerats här i diagramform och en lista över alla de 20 kompetensfaktorerna och en helhetsbild i sammandrag finns i textrutan nedan.

20 delfaktorer för kulturell kompetens och demokratikompetens

I den sista delen, del 7, anges två önskemål när det gäller modellen: att den ska visa sig användbar vid beslutsfattande i pedagogiska frågor och för planeringen och att den ska bidra till att stärka de unga och göra dem till självständiga aktörer i samhället som kan välja sina uppgifter i livet och sträva efter dem inom ramen för demokratiska institutioner och respekt för de mänskliga rättigheterna.

Sammanfattande lista över kompetensfaktorer som gör att en individ på riktigt och på ett ändamålsenligt sätt kan vara en del av en demokratisk kultur

VÄRDERINGAR

Respekt för människovärdet och de mänskliga rättigheterna

Denna värdering bygger på en allmän övertygelse om att alla människor är lika värda, är lika betydelsefulla och förtjänar samma respekt och samma mänskliga rättigheter och grundläggande rättigheter och att hen ska behandlas enligt det.

Respekt för kulturell mångfald

Denna värdering bygger på en allmän övertygelse om att man bör förhålla sig positivt till, respektera och värna om kulturella olikheter och mångfald samt olika perspektiv, åsikter och sedvänjor.

Respekt för demokrati, rättssystemet, rättvisa, jämlikhet och rättsstaten

Dessa värderingar bygger på en allmän övertygelse om att verksamhet och organisation i samhällena måste bygga på demokratiska processer, som respekterar rättssystemet, rättvisa, jämlikhet och rättsstaten.

ATTITYDER

Öppenhet för andra kulturer, trosföreställningar och seder och bruk

Öppenhet är en attityd till människor som anses tillhöra andra kulturella grupper eller har andra trosföreställningar, världsuppfattningar och seder och bruk som skiljer sig från våra egna. I det ingår en lyhördhet inför och en nyfikenhet på andra människor samt en vilja att ha med andra människor och en annan världssyn att göra.

Respekt

I respekt ingår en positiv inställning till och ett värdesättande av en annan människa eller sak, och det bygger på tanken att de har en egen naturlig betydelse och ett eget värde. Att respektera dem som anses ha en annan kulturbakgrund eller en tro, åsikter eller sedvänjor som skiljer sig från våra är av central betydelse i en interkulturell dialog och en demokratisk kultur.

Medborgerlig inställning

En medborgerlig inställning hänför sig till en gemenskap eller samhällsgrupp bortom den egna familje- eller vänkretsen, som en människa upplever sig tillhöra. I det ingår känslan av att tillhöra gemenskapen samt en medvetenhet om de andra människorna som ingår där och hur de egna handlingarna påverkar dem, solidaritet mot de övriga medlemmarna i gemenskapen och en känsla av medborgaransvar gentemot denna gemenskap.

Ansvar

Ansvar är en inställning som har med det egna agerandet att göra. I det ingår det att fundera över det egna agerandet, att fastställa sina avsikter att agera på ett moraliskt sätt, att samvetsgrant leva upp till det samt att känna ansvar för vad ens agerande får för konsekvenser.

Självförmåga

Självförmåga är en attityd till en själv. Det innebär en positiv tro på den egna förmågan att göra det som krävs för att nå vissa mål samt en tilltro till att man kan förstå saker och ting, välja rätt sätt att utföra det man ska, övervinna hinder och förändra världen.

Osäkerhetstolerans

Osäkerhetstolerans är en inställning som har med situationer som är osäkra och som orsakar olika motstridiga tolkningar att göra. I det ingår förmågan att bedöma dessa typer av situationer och att förhålla sig konstruktivt till dem.

FÖRMÅGA

Förmåga till självständigt lärande

Förmåga till självständigt lärande behövs för att kunna sätta upp mål för, organisera och utvärdera det egna lärandet enligt de egna behoven och själv styra det utan uppmaning från andra.

Förmåga att tänka kritiskt och analytiskt

Analytisk förmåga och förmåga till kritiskt tänkande behövs vid systematisk och logisk analys, begrundande och utvärdering av alla typer av material (t.ex. texter, påståenden, tolkningar, problem, händelser, erfarenheter etc.).

Förmåga att lyssna och observera

Förmåga att lyssna och observera behövs för att observera och förstå vad som sägs och hur det sägs samt för att observera och förstå ordlösa beteenden.

Empati

Empati är en uppsättning förmågor som behövs för att förstå andra människors tankar, föreställningar och känslor och att leva sig in i dem samt att se världen i andra människors ögon.

Flexibilitet och anpassningsförmåga

Flexibilitet och anpassningsförmåga är färdigheter som behövs för att anpassa och justera de egna tankarna, känslorna och beteendena så att man kan reagera på ett effektivt och ändamålsenligt sätt i nya sammanhang och situationer.

Språklig och kommunikativ förmåga samt flerspråkighet

Språkliga och kommunikativa färdigheter och flerspråkighet behövs i en effektiv och ändamålsenlig kommunikation både med dem som talar samma språk som en själv eller ett annat språk samt när man medlar mellan människor som talar olika språk.

Samarbetsförmåga

Samarbetsförmåga behövs för att på ett framgångsrikt sätt kunna delta tillsammans med andra i gemensamma verksamheter, uppgifter och projekt och uppmuntra andra till att samarbeta för att nå hela gruppens mål.

Förmåga att lösa konflikter

Förmåga att lösa konflikter behövs för fredlig hantering och lösning av konflikter genom att vägleda parterna i konflikten till att komma fram till en lösning som är så bra och godtagbar som möjligt för alla parter.

KUNSKAP OCH KRITISK FÖRSTÅELSE

Kunskap och kritisk självförståelse

Detta innefattar kunskaper om och förståelse för de egna tankarna, föreställningarna, känslorna och motivationen samt den egna kulturella bakgrunden och världsbilden.

Kunskap och kritisk förståelse av språk och kommunikation

Det innefattar kunskaper och en kritisk förståelse för socialt acceptabel verbal kommunikation och ordlös kommunikation på det egna språket eller det/de språk man talar, olika kommunikationsstilars effekt på andra människor samt hur varje språk uttrycker kulturellt gemensamma betydelser på sitt eget unika sätt.

Kunskap och kritisk förståelse av världen

Detta innefattar en bred och komplex medvetenhet om och kritisk förståelse av många olika områden, som exempelvis politik, lagar, mänskliga rättigheter, kultur, kulturer, religioner, historia, massmedier, ekonomi, miljö och hållbarhet.

LÄRARHANDLEDNING OM BEKÄMPNING AV VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM

Innehållsförteckning

FÖRORD	54
TACK TILL	55
1. INLEDNING	56
2. DEFINITION AV VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM	57
2.1 Våldsbejakande extremism och radikalisering	57
2.2 Våldsbejakande extremism och utbildning	58
2.3 Lokala förekomster av extremism	59
2.4 Samhällets, familjens och mediernas roll	60
3. HANTERING AV DISKUSSIONSUNDERVISNING	62
3.1 Mål	62
3.2 Förberedelser	62
3.3 Diskussion	63
3.4 Ämnen som kan användas för att ta upp våldsbejakande extremism	67
3.5 Debriefing och fortsatta uppgifter	68
4. DE VIKTIGASTE BUDSKAPEN	69
4.1 Samhörighet	69
4.2 Respekt för mångfald	69
4.3 Mänskliga rättigheter	70
4.4 Lära oss att leva tillsammans	70
4.5 Ungdomars möjligheter att vara delaktiga	71
BILAGA	72
KÄLLOR	75

FÖRORD

Detta är Unescos första *lärarhandledning om bekämpning av våldsbejakande extremism* genom utbildning. Handledningen har sammanställts som ett svar på Unescos medlemsstaters behov, som framfördes i och med det avgörande beslutet 197 EX/46 som fattades på Unescos förvaltningsråd i oktober 2015¹. I beslutet uppmanas organisationen att öka sin beredskap att erbjuda stöd till medlemsstater som strävar efter att utveckla åtgärderna för att bekämpa våldsbejakande extremism i sina utbildningssystem, inklusive via program för global fostran baserat på mänskliga rättigheter (Global Citizenship Education, GCED), med hänsyn till särskilda nationella omständigheter.

Denna handledning är även Unescos första steg mot att implementera FN:s generalsekreterares åtgärdsplan för förebyggande av extrema rörelser², för åtgärdsplanen gäller även utbildningsområdet.

Utöver rapporten håller Unesco just nu på att utveckla teknisk rådgivning för beslutsfattare på utbildningsministerierna. Målet med rådgivningen är att erbjuda medlemsstaterna resurser för att kunna bygga upp och stärka den nationella beredskapen att ingripa i faktorer som leder till uppkomsten av våldsbejakande extremism genom att använda heltäckande och praktiska lösningar som omfattar hela utbildningssektorn.

För att lärarhandledningen ska kunna användas oberoende av geografiska och sociokulturella förhållanden anordnades ett omfattande samråd i förberedelsefasen där det deltog experter och lärare från olika geografiska områden, och det testades på fältet på intressegrupper i utbildningssektorn i utvalda länder.

Handledningen kan användas som sådan eller som utgångspunkt och anpassas, ändras och översättas enligt elevernas särskilda behov.

---

1 Beslut 46, antaget på Unescos förvaltningsråds 197 session (197 EX/beslut 46), <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>

2 Plan of Action to Prevent Violent Extremism. FN:s generalsekreterares rapport (A/70/674) http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf

TACK TILL

Utarbetandet av *Lärohandledningen för bekämpning av våldsbejakande extremism* har övervakats av Soo-Hyang Choi, chef för avdelningen för delaktighet, fred och hållbar utveckling på Unescos huvudkontor, och arbetet har samordnats av Chris Castle, Karel Fracapane, Alexander Leicht, Alice Mauske, Joyce Poan, Lydia Ruprecht och Cristina Stanca-Mustea för avdelningens räkning. Helen Bond, biträdande professor i pedagogik på Howard University, Washington DC, USA, deltog i utarbetandet av handledningen och gjorde det första utkastet. Följande fackgranskare kom med skriftliga synpunkter: Lynn Davies, professor emeritus i internationell pedagogik, University of Birmingham, Storbritannien; Felisa Tibbitts, lektor, institutionen för lärarutbildning på Columbia University, New York, USA; Sara Zeiger, seniorforskarare, Hedayah Center, Förenade Arabemiraten; Feriha Peracha, direktör, Sabaoon Centre, Pakistan och Steven Lenos från EU-nätverket för bekämpning av radikaliserings. Dessutom har även representanter från Unesco från olika delar av världen varit vänliga och bidragit: Justine Sass (Unescos kontor i Bangkok), Jorge Sequeira och Elspeth McOmish (Unescos kontor i Santiago), Hegazi Idris och Maysoun Chehab (Unescos kontor i Beirut) och Florence Migeon (Unescos huvudkontor). Unesco vill tacka alla lärare och elever som har deltagit i fälttesterna för deras värdefulla återkoppling, i synnerhet institutionen för lärarutbildning på Columbia University (New York, USA) samt ASPnet-nätverkets samordnare i Kazakstan och Jordanien.

Unesco vill framföra ett tack till USA:s regering för deras generösa ekonomiska stöd till denna publikation.

Tack även till Aurelia Mazoyer, som har stått för den visuella utformningen och layouten och Martin Wickenden, som erbjöd sitt stöd till tryckningen av publikationen.

1. INLEDNING

Våldsbejakande extremism och de radikala krafter som döljer sig i bakgrunden är en av dagens mest utbredda utmaningar. Våldsbejakande extremism är inte begränsat till en viss ålder, ett visst kön, en viss grupp eller ett visst samhälle, men ungdomar är särskilt sårbara för våldsbejakande extrema rörelser och terrororganisationers budskap.

Inför dessa hot behöver ungdomar adekvata utbildningsinsatser i rätt tid för att utveckla kunskaper, färdigheter och attityder som hjälper dem att stå emot de extrema rörelsernas propaganda.

Stöd i att utveckla dessa kompetensfaktorer kan väl förberedda och uppskattade lärare som litar på sig själva och som har tät kontakt med ungdomarna bidra med.

Denna handledning har sammanställts för att ge stöd till lärare på grundskolenivå och andra stadiet i den uppgiften. Förhoppningen är att handledningen ska ge lärarna stöd i deras arbete, både i formella och informella inlärningsmiljöer.

Närmare bestämt är målet med handledningen att

- erbjuda praktiska råd om när och hur man kan samtala med eleverna om våldsbejakande extremism och radikaliserings,
- hjälpa lärarna att skapa en inlärningsmiljö som gör eleverna delaktiga och främjar en respektfull dialog, en öppen diskussion och kritiskt tänkande.

2. DEFINITION AV VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM

2.1 Våldsbejakande extremism och radikaliserings

Begreppet "våldsbejakande extremism" hänvisar till uppfattningar och verksamhet hos personer som stödjer eller använder ideologiskt motiverat våld för att manifesteras radikala ideologier, religiösa åskådningar eller politiska åsikter³.

Åsikterna inom våldsbejakande extremism kan omfatta många olika områden, som politik, religion och relationerna mellan könen. Det finns inget samhälle, religiöst samfund eller världsåskådning som är immunt mot våldsbejakande extremism⁴.

Inom våldsbejakande extremism ingår förnekande av avvikande åsikter, att betrakta de egna åsikterna som de enda rätta, eventuellt förkastande av olikheter och att driva de egna åsikterna med våld om det behövs.⁵

Även om "radikaliserings" enligt vissa är ett omtvistat begrepp används det numera för att beteckna den process under vilken en individ eller en grupp börjar anse det motiverat med våld och att det är en önskvärd metod.

Radikalt tänkande som inte tolererar användning av våld för att främja egna politiska syften kan betraktas som normalt och acceptabelt och kan föras ut av grupper som är lagliga.

Det finns ingen särskild personprofil för radikaliserings och det kan utvecklas plötsligt eller successivt.⁶ Utbildningsnivå är inget tillförlitligt sätt att förutspå en persons sårbarhet för radikaliserings. Man har emellertid observerat vissa socioekonomiska, psykologiska och institutionella faktorer⁷ som kan leda till våldsbejakande extremism. Experterna delar in dessa faktorer i två huvudgrupper:

"Push-faktorer" driver individer mot våldsbejakande extremism. Det beror exempelvis på marginalisering, ojämlikhet, diskriminering, förföljelse eller upplevelse av förföljelse, otillräckliga möjligheter att få högkvalitativ och passande utbildning, att man nekats rättigheter och medborgerliga friheter samt andra faktorer som har med miljö, historia eller socioekonomiska missförhållanden att göra.

"Push-faktorerna" ökar dragningskraften hos våldsbejakande extrema rörelser. De är exempelvis välorganiserade våldsamma extrema rörelser som framför sin sak på ett övertygande sätt och erbjuder tjänster, inkomster och/eller arbete till sina medlemmar genom effektiva program. Grupperna kan även locka nya medlemmar genom att erbjuda sätt att minska missförhållandena och löften om äventyr och frihet. Dessutom hävdar grupperna att de erbjuder mental trygghet, en känsla av samhörighet och ett stödjande socialt nätverk.

3 www.livingsafetogether.gov.au och www.dhs.gov/topic/countering-violent-extremism

4 På följande webbplats finns det exempel på våldsbejakande extremism: www.livingsafetogether.gov.au

5 Davies, L. 2008. *Educating Against Extremism, Stoke on Trent och Sterling*. Trentham Books. <https://www.oise.utoronto.ca/cld/UserFiles/File/DAVIESeducationagainstextremism.pdf>

6 Davies, L. 2008. *Educating Against Extremism: Towards a Critical Politicisation of Young People*. *International Review of Education*, 55 (2/3), s. 183–203. doi:10.1007/s11159-008-9126-8

7 USAID, *Summary of Factors Affecting Violent Extremism*. http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAA929.pdf; Zeiger, S. and Aly, A. 2015. *Countering violent extremism: developing an evidence-base for policy and practice*. Curtin University, Hedayah.

Bakgrundsfaktorer som ger en gynnsam grogrund för våldsbejakande extrema rörelser, som exempelvis en instabil statsstruktur, att rättsstatsprincipen inte följs, korruption och brottslighet.

Exempel på våldsamma extrema rörelser

Nynazister, Ku Klux Klan, ekoterrorism, Islamiska staten i Irak och Levanten (Isis), Boko Haram.

De första tecknen

- Följande beteendeförändringar kan vara tecken på radikaliserings. Om man observerar flera av dessa ska man meddela familjen och den närmaste kretsen.
- Att man plötsligt bryter kontakten med familjen och vänner man haft sedan länge
- Att man plötsligt hoppar av skolan och har konflikter med skolan
- Plötsliga beteendeförändringar när det gäller mat, kläder, språkbruk och användning av pengar
- Ändringar i förhållningssätt och beteende gentemot andra människor: osociala kommentarer, förakt för auktoriteter, nekande till social samvaro, tecken på tillbakadragande och isolering.
- Stöder webbplatser med radikala och extrema åsikter och använder regelbundet nätverk i sociala medier
- Hänvisningar till apokalypsen och konspirationsteorier

Källa: <http://www.stop-djihadisme.gouv.fr/>

2.2 Våldsbejakande extremism och utbildning

Utbildningens roll i bekämpningen av våldsbejakande extremism och minskningen av radikaliserings bland ungdomar har först nyligen fått internationellt godkännande.

Ett viktigt steg mot ett godkännande var åtgärdsplanen för bekämpning av våldsbejakande extremism som FN:s generalsekreterare kom ut med i december 2015⁸, i vilken betydelsen av en högkvalitativ utbildning erkändes som en faktor för våldsbejakande extremism.

Även FN:s säkerhetsråd tryckte på denna fråga i sina resolutioner 2178⁹ och 2250, i vilka man särskilt betonar behovet av en högkvalitativ fredlig uppfostran som ger ungdomar beredskap att delta i det civila samhället och delta i politiska processer på ett konstruktivt sätt och man uppmuntrade alla berörda parter och fundera över de mekanismer som främjar en fredlig kultur, tolerans samt en interkulturell och interreligiös dialog som ungdomarna kan delta i och som skulle leda till att färre ungdomar drivs till våldsamma handlingar, terrorism, främlingsfientlighet och olika typer av diskriminering.¹⁰

8 Plan of Action to Prevent Violent Extremism. Report of the Secretary-General (A/70/674)
http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf

9 FN:s säkerhetsråds resolution 2178, antagen i september 2014, http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf

10 FN:s säkerhetsråds resolution 2250, antagen i december 2015, <http://unoy.org/wp-content/uploads/SCR-2250.pdf>

Unescos förvaltningsråd antog i oktober 2015 ett beslut¹¹ som entydigt bekräftar skolans viktiga ställning i bekämpningen av våldsbejakande extremism samt rasism och religiös intolerans, folk mord, krigsbrott och brott mot mänskligheten internationellt. Utbildning, som man lika väl kan få via skolan, en klubb, en förening eller hemmet har erkänts som en viktig del av samhällets strävan efter att bekämpa spridningen av våldsbejakande extremism.

- I ovan nämnda dokument betonas det att ungdomar genom
- utbildning kan utveckla de kommunikationsförmågor och färdigheter inom mänskliga relationer som de behöver för att föra en dialog, hantera konflikter och lära sig fredliga sätt att hantera förändring,
- eleverna kan utveckla sin förmåga till kritiskt tänkande, varför de kan stödja påståenden, kolla upp rykten och ifrågasätta extrema rörelsers uppfattning och dragningskraft,
- eleverna kan utveckla en motståndskraft mot extrema rörelsers påståenden och utveckla sociala och emotionella förmågor som gör att de övervinna sin osäkerhet och delta i samhället på ett konstruktivt sätt utan att ta till våld,
- kan växa upp till välinformerade medborgare som klarar av att delta i den fredliga gemensamma verksamheten på ett konstruktivt sätt.
- Unesco arbetar mot detta mål i synnerhet inom den globala fostran,
- som innebär att värna om hela mänsklighetens känsla av tillhörighet
- och genuin respekt för alla människor.

Vad är världsmedborgarskap?

Världsmedborgarskap är en känsla av att tillhöra en global gemenskap och den gemensamma mänskligheten, där alla som är delaktiga upplever tillhörighet, delar en kollektiv identitet och känner ett gemensamt ansvar på global nivå.

Global fostran som främjar världsmedborgarskap är ett angreppssätt inom utbildning som blir allt vanligare som går ut på att utveckla elevernas kunskaper, färdigheter, värderingar och attityder så att de kan delta aktivt i en fredlig och hållbar utveckling. Inom global fostran är målet att förankra respekten för mänskliga rättigheter, social rättvisa, jämlikhet och ekologisk hållbarhet i ungdomarnas medvetande; det är grundläggande värderingar som skyddar freden mot våldsbejakande extremism.¹²

2.3 Lokala förekomster av extremism

Eftersom många elever inte nödvändigtvis själva upplever internationella händelser som betydelsefulla för dem själva eller inte har tillräckligt med korrekt information om internationella händelser kan lokal förekomst av våldsbejakande extremism vara ett sätt att hantera dem i tillägg till internationella händelser via lokala fenomen eller istället för dem.

- Hantering av våldsbejakande extremism på lokal nivå...
- hjälper eleverna att förstå sambandet mellan lokala och globala utmaningar,

11 Beslut 46, antaget på Unescos förvaltningsråds 197 session (197 EX/beslut 46)
<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>

12 Global Citizenship Education - Topics and Learning Objectives, UNESCO, 2015,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf> och Global Citizenship Education - Preparing learners for the challenges of the twenty-first century, UNESCO, 2014, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227729e.pdf>

- hjälper eleverna att förstå de verkliga riskerna med och konsekvenserna av våldsbejakande extremism,
- visar ungdomar att de kan påverka genom att göra de rätta valen i sin närmiljö.
- Det finns dock **några viktiga förutsättningar för att** för att prata om lokala kontroversiella ämnen:
- Ämnet våldsbejakande extremism måste kopplas till innehållet i den lokala läroplanen.
- Man måste känna till den sociala, kulturella, etniska och religiösa mångfalden i den lokala miljön.
- Man måste ta med minoriteters perspektiv i diskussionerna eller åtminstone se till att minoriteternas synpunkter är representerade så att ungdomarna får en balanserad bild av ämnet.
- Läraren måste tala om väldigt tydligt för eleverna vilken roll han eller hon har i diskussionen (till exempel en objektiv röst, "djävulens advokat" eller en neutral ordförande).
- Diskussionen måste hållas vid rätt tidpunkt, för kontroversiella ämnen bör man inte tala om vid vilken tidpunkt som helst.

I vissa fall kan det vara för svårt och känsligt att diskutera förekomsten av lokala extrema rörelser. I det fallet kan det vara mer konstruktivt att hantera våldsbejakande extremism via ett exempel som ligger långt ifrån elevernas upplevda utmaningar.

Exempel

Unesco och förintelsemuseet United States Holocaust Memorial Museum utvecklade år 2015 ett nytt program för utbildningssektorn kallat *Conference for International Holocaust Education*. Programmet hjälper aktörer inom utbildningssektorn att utveckla nya undervisningsmetoder genom att använda undervisning om förintelsen som en spegel för att hantera traumatiska upplevelser kopplade till lokala folkmord och brott mot mänskligheten. Detta angreppssätt har visat sig mycket effektivt bland grupper som har upplevt stora grymheter.

2.4 Samhällets, familjens och mediernas roll

Utöver utbildningen bör även familjen, samhället och medierna delta i åtgärder för att förebygga våldsbejakande extremism. Genom att bygga upp stöd- och vårdnätverk som stärker dessa områden ökar man sannolikheten för positiva effekter och förbättrar välbefinnandet i gemenskapen utan att enbart fokusera på övervakning.

Exempel på sektoröverskridande samarbetsprojekt:

- **Project Exit** är ett projekt som finansierades av den norska regeringen som hade tre huvudsakliga mål: att skapa lokala nätverk till stöd för föräldrarna till barn som tillhörde rasistiska eller våldsamma grupper, hjälpa ungdomar att lämna dessa grupper samt utveckla och sprida kunskap om metoderna till yrkesverksamma som arbetar med ungdomar som är med i våldsamma grupper. I projektet ingick samarbete mellan föräldrar, barnskyddsmyndigheterna, polisen, lärare och lokala ungdomsarbetare.
<https://www.counterextrBmism.org/resources/details/id/665/project-exit-leaving-violent-groups>

- **Women Without Borders** är en österrikisk frivilligorganisation som hjälper mammor och familjer i olika länder att känna igen tidiga tecken på radikaliserings och ingripa i de faktorer som påverkar ungdomar så att de riskerar att hamna i en våldsbejakande extrem rörelse. www.women-without-borders.org
- **Connect Justice** är ett oberoende socialt företag i Storbritannien som skapar socialt baserade lösningar för att främja social rättvisa. Fokus i verksamheten är att bygga upp ett förtroende och ett samarbete med grupper, det civila samhället, de statliga myndigheterna och den privata sektorn i frågor som rör extremism och utnyttjande. <http://www.connectjustice.org>

3. HANTERING AV DISKUSSIONSUNDERVISNING

3.1 Mål

I diskussioner om våldsbejakande extremism ska man i möjligaste mån försöka stärka de förmågor hos eleverna som gör att de kan delta mer i samhällslivet som välinformerade medborgare.

Det förutsätter att inlärningsmålen omfattar följande tre inlärningsområden: det kognitiva, socioemotionella och beteendemässiga området.

EXEMPEL PÅ INLÄRNINGSMÅL ENLIGT INLÄRNINGSOMRÅDE		
INLÄRNINGSOMRÅDEN	INLÄRNINGSMÅL FÖR DISKUSSIONEN Eleverna ska	ELEVENS FÖRUTSÄTTNINGAR eller egenskaper och styrkor som man vill förstärka genom diskussionen
KOGNITIVA	<ul style="list-style-type: none"> - Utveckla kritiskt tänkande och analytisk förmåga - Ta till sig kunskap och få förståelse för lokala, nationella och globala problem samt förbindelser och ömsesidiga beroenden mellan olika länder och deras befolkningar	<ul style="list-style-type: none"> - Identifiera olika sätt att manipulera - Vara medveten om stereotyper, fördomar och förhandsuppfattningar samt deras inverkan - Kunna skilja fakta från åsikter och ifrågasätta källorna - Känna till olika sidor av våldsbejakande extremism och andra globala problem - Förstå att dessa problem är komplexa
SOCIO- EMOTIONELL	<ul style="list-style-type: none"> - Uppleva samhörighet med hela mänskligheten och uppleva att man delar samma värderingar och ansvar med utgångspunkt i mänskliga rättigheter - Utveckla attityder av medkänsla, samhörighet samt respekt för olikheter och mångfald - Utveckla kompetens inom interkulturell verksamhet	<ul style="list-style-type: none"> - Dela med sig av grundläggande värderingar som utgår från mänskliga rättigheter - Respektera mångfald - Förmåga att läsa av andras känslor - Intresserad av att förstå olika slags människor, livsstilar och kulturer - Klarar av att ha en effektiv och adekvat interaktion med olika slags människor, språkligt och kulturellt¹³
BETEENDEMÄSSIGA	<ul style="list-style-type: none"> - Agera effektivt och ansvarsfullt under diskussionen - Uttrycka sig självsäkert och ingripa i konflikter på ett positivt sätt - Utveckla motivationen och viljan att vidta nödvändiga åtgärder	<ul style="list-style-type: none"> - Förmåga att lyssna på olika synpunkter på ett respektfullt sätt, uttrycka egna åsikter och värdesätta båda - Uttrycka att man vill agera ansvarsfullt

3.2 Förberedelser

Varför förbereda sig?

- genom att man förbereder sig blir det mindre läskigt att hantera kontroversiella ämnen, i och med att ett tillfälle för en diskussion öppnar sig.
- I förberedelserna är det viktigt att sammanställa en motivering för diskussionen där den pedagogiska nyttan med diskussionen framgår tydligt.

13 Intercultural Competences - Conceptual and Operational Framework, <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf>

Hur ska man förbereda sig?

- Inlärningsmålen, ämnet eller utgångspunkten för diskussionen, angreppssättet och innehållet i de huvudbudskap man förmedlar till eleverna bör definieras i god tid.
- Det är bra att ansöka om nödvändiga tillstånd för diskussionen, för skolans rektor och administrativa personal kan på ett avgörande sätt ge stöd i hanteringen av kontroversiella ämnen. Beroende på situation kan det vara nödvändigt att fråga vad eleverna tycker eller till och med be om deras godkännande för att hålla diskussionen.
- Innan diskussionen kan det också vara bra att läsa material i ämnet så att missförstånd eller myter kan krossas med hjälp av fakta

Tips

- Förutse utmaningarna och möjligheterna i diskussionen.
- Det kan vara bra att diskutera med vuxna på andra skolor eller lokala gemenskaper, som exempelvis föräldrar eller andra lärare, om hur man kan hantera våldsbejakande extremism.
- Gå inte in i en diskussion om du inte känner dig redo, emotionellt och professionellt.
- Visualisera någon av dina elever och föreställ dig diskussionen på förhand.
- Beroende på skolgemenskapens sammansättning kan det vara bra att bjuda in personer till klassen som representerar elever och skolpersonal med en annan bakgrund än de typiska eleverna.
- Om diskussionsämnet är särskilt känsligt kan det vara bra att bjuda in en specialist som ger läraren stöd.

3.3 Diskussion

Tidpunkt för diskussionen

Att välja rätt tillfälle och utgångspunkt för diskussionen om våldsam extremism kräver förberedelse och förutseende.

Lektionerna och diskussionerna kan planeras på förhand och ingå i programmet under skoldagen, men diskussionen kan även uppstå på grund av något som sker tillfälligt. Det är så kallade "teachable moments", inläringstillfällen. De kan uppstå när man minst förväntar sig det. Det är oplanerade händelser som gör att man tar tillfället i akt och förklarar något svårt begrepp eller inleder en diskussion under vilken det svåra begreppet kopplas till elevernas egna erfarenheter.

Sådana Inläringstillfällen kan gå en förbi om läraren inte är förberedd och både personligen och professionellt drar nytta av dem.

Tips

En av lärarens viktigaste tillgångar är att förmågan att identifiera inläringstillfällen och använda dem för att skapa en trygg och tillitsfull atmosfär. Inläringstillfällen är en fantastisk möjlighet att lära ut viktiga saker¹⁴. Inläringstillfällen kan uppstå nästan var och när som helst: på skolresan, på håltimmen, i matsalen eller i klassrummet.

- Läraren har inte nödvändigtvis tid att upprepa regler och riktlinjer som gäller diskussioner mellan lärare och elever vid inläringstillfällen. Efter diskussioner i anslutning till inläringstillfällen följer ofta den händelse som gav upphov till inläringstillfallet. Du kan hjälpa eleverna att förbereda sig inför dessa oväntade tillfällen av inspiration genom att regelbundet föra diskussioner och ha en kontinuerlig dialog i klassen.
- Vid ett inläringstillfälle kan diskussionen lika väl inriktas på värderingar eller akademiska inlärningsförmågor.
- Var uppmärksam och lyssna på eleverna. Alla inläringstillfällen kommer inte fram tydligt av sig själva.
- Var kreativ. Diskussionen i anslutning till inläringstillfallet kan även uppstå på grund av negativa upplevelser. Om ett barn kallar ett annat barn för "terrorist" eller något annat nedsättande bör du ta tillfället i akt och tala om att säga nedsättande saker om andra, om respekt och om våldsbejakande extremism.
- Läraren kan starta en diskussion i anslutning till ett inläringstillfälle i klassen genom att inleda diskussionen på följande sätt:
  - a. "Vad var det som hände nyss? Varför blev det så?"
  - b. "Någon gjorde någonting fint mot någon annan idag. Kan någon gissa vad det var?"
  - c. "Idag kan vi tala om att respektera andra."
  - d. "Varför tror ni att det är viktigt att vi pratar om det som hände i klassen idag?"
- Avsluta inläringstillfallet med en diskussion om det hela:
  - a. "Vad lärde vi oss idag? Varför var det viktigt att vi pratade om det här?"
  - b. Övergå till att göra någon rolig aktivitet efter diskussionen, som exempelvis en stunds rörelse eller drama som stärker kamratandan och sammanhållningen, i synnerhet om det som gav upphov till diskussionen i anslutning till inläringstillfallet var en negativ upplevelse.
  - c. Se till att finnas tillgänglig för eleverna och föräldrarna efter diskussionen, om de har obearbetade känslor, frågor eller kommentarer efter diskussionen.

Spelregler

Oberoende av om diskussionen är planerad på förhand eller improviserad krävs det gemensamma spelregler för att den ska kunna föras i en trygg inläringsmiljö där man respekterar andra.

Ett sätt att skapa en känsla av gemenskap i klassrummet är att läraren och eleverna tillsammans gör upp en lista med regler som ska följas under diskussionerna.

Alla förslag på regler skrivs upp, men endast de regler som majoriteten av eleverna röstar på godtas. Repetera spelreglerna innan diskussionen och sätt upp dem på en synlig plats.

---

¹⁴ Ballenger, C. 2009. Puzzling moments, teachable moments: Practicing teacher research in urban classrooms. New York, Teachers College Press (Practitioner Inquiry Series, 1 utgåvan)

Exempel På Spelregler För En Diskussion

1. Lyssna uppmärksamt och ha ett öppet sinne, döm inte.
2. Be personen om att precisera om det är något du inte förstår.
3. Kritiserar och ifrågasätt kommentarer, tankar eller synpunkter, inte personen som framställer dem.
4. Ta emot återkoppling på eller kritik mot dina tankar.
5. Visa tolerans mot åsikter som skiljer sig från dina egna.
6. Använd ett respektfullt, icke-sårande språk. Undvik politiskt laddade eller våldsamma ord.
7. Tänk över de synpunkter, känslor och synvinklar som framförs av andra.
8. Tala när det är din tur, avbryt inte andra.
9. Se till att ta med alla i diskussionen, i synnerhet de som kanske inte vågar eller vill prata.
10. Håll er till saken och håll kommentarerna korta.

Ställa Frågor

Som den som styr diskussionen måste du visa exempel på hur man ställer och svarar på frågor, som eleverna kan följa. Ställ undersökande och kritiska frågor som hjälper eleverna att begrunda olika synvinklar.

Om du visar ett exempel på hur man ställer sådana frågor börjar eleverna troligtvis följa ditt exempel utan att man särskilt behöver uppmana dem till det.

Exempel På Frågor Som Kan Användas För Att Få Eleverna Att Utveckla Sina Påståenden

1. Kan du förklara vad du menar med det, för jag förstod inte riktigt?
2. Kan du ge ett exempel på det?
3. Vad är sant i det påståendet och vad är en åsikt?
4. Hur vet du att....? Vad grundar du den slutsatsen på?
5. Vad skulle logiskt följa på det påståendet?
6. Hur relaterar ditt exempel till det vi lärde oss idag?
7. Vad är det för skillnad mellan ... och ...?
8. Kan du förklara varför du tycker det är viktigt?
9. Kan du förstå den andra partens perspektiv på det här?

Lyssna utan att döma

Ungdomar törstar efter tillfällen att diskutera med en lyssnare som inte dömer ut deras åsikter. Det porlar av tankar hos dem; en del är vettiga, andra inte. De behöver någon som lyssnar på deras tankar, föreslår alternativa sätt att tänka och hjälper dem att se motiverade beslut i vilka man har tagit hänsyn till betydande långsiktiga konsekvenser.

- Undvik att värdera eller döma ut elevernas åsikter, bekymmer, gärningar eller avsikter under diskussionen ("så kan man inte säga"; "så kan man inte tänka").
- Undvik att sätta dig själv i positionen av en hög auktoritet i frågan. Håll dig istället till att driva diskussionen och se till att så många olika synpunkter och påståenden som möjligt framförs.

- Avbryt inte eleverna när det försöker framföra sina åsikter. Hjälプ dem istället att hitta de rätta orden att klä sina tankar i.
- Ge vettiga och respektfulla förslag på sådant som bör uppmärksammas, även moraliska och etiska konsekvenser av beslut.
- Övertolka inte kontroversiella eller rasistiska kommentarer som ett tecken på intresse för våldsbejakande extremism.

Tips

- **Håll er till saken** – Se till att diskussionen håller sig till ämnet och inlärningsmålen. Om diskussionen går över på andra områden blir kvaliteten lidande. Det är den som styr diskussionen som har till uppgift att leda tillbaka den i rätt riktning om den hamnar på avvärgar, så att inlärningsmålen uppnås.
- **Visa exempel på respektfullt och artigt beteende** – Eleverna granskar ditt beteende och anpassar sitt beteende efter det. Om den som leder diskussionen talar på ett respektfullt och ordentligt sätt följer eleverna och de studerande efter det beteendet. Följ diskussionsreglerna. Le alltid när det är lämpligt. Undvik att avbryta talarna och kräv att eleverna och studenterna låter föregående talare tala till punkt innan nästa börjar. Anklaga inte, var inte öppet av en annan åsikt och tillrättvisa inte.
- Var beredd på att det kan förekomma aggressivt språk eller icke-verbalt beteende under diskussionen
- Om du känner av aggressivitet, reagera på det enligt de överenskomna reglerna och påföljderna. Om beteendet fortsätter kan det vara bättre att fortsätta diskussionen en annan gång. Det bästa är att reagera preventivt på aggressivitet. Hjälп eleverna att visualisera en fungerande diskussion med hjälp av modellinläring med rollspel och strategier för ett aktivt lyssnande.
- **Uppmuntra och belöna konstruktivt deltagande** i dialogen.
- **Uppmuntra eleverna att skriva ner sina känslor och upplevelser** – antingen i en dagbok eller ett brev – så att de kan fundera djupare på ämnet för diskussionen och skriva ner sina känslor.

Uppmärksamma olika perspektiv

- Det är otroligt viktigt att se till att alla får tillfälle att prata under diskussionen och att ingen enskild person, grupp eller perspektiv dominerar diskussionen. Genom att aktivera eleverna i diskussionen kan du undvika att läraren pratar för mycket och se till att alla blir lyssnade på. Svara på de frågor som eleverna ställer till dig eller påståenden de kommer med, men ge snabbt över bollen till en eller flera elever.
- Det är viktigt att se till att ingen grupp hamnar utanför diskussionen och att alla flickor och pojkar och minoritetsgrupper deltar i diskussionen och känner sig trygga.
- Det är viktigt att hjälpa eleverna att förstå att många av problemen i världen är komplexa och mångbottnade. Det finns inte nödvändigtvis något tydligt "rätt eller fel" svar, utan det finns olika dilemman, olika nyanser i betydelser och många tolkningsmöjligheter.

3.4 Ämnen som kan användas för att ta upp våldsbejakande extremism

Det går att tala om våldsbejakande extremism på ett givande sätt i anslutning till många olika läroämnen och andra ämnen. Utmaningen är att begränsa läroämnet eller det andra ämnet så att eleverna kan granska sina egna värderingar och åsikter samt kontrollera sina känsloreaktioner samtidigt som de får en ökad förståelse för narrativen bakom extrema ideologier.

Lämpliga läroämnen och andra ämnen kan vara exempelvis följande:

- **Medborgarskap** – Eleverna får titta närmare på rättigheter och skyldigheter i mångskiftande samhällen samt begreppen rättighet, identitet och samhörighet. När man diskuterar medborgarskap kan man även prata om de grundläggande principerna för de mänskliga rättigheterna, som exempelvis yttrandefrihet, och lära sig att känna igen hatretorik och svara på det.
- **Historia** – I synnerhet när man undervisar om folkmord och enorma grymheter, som exempelvis förintelsen, kan man uppmuntra eleverna att fundera över hatpropagandans kraft samt rasismens, antisemitismens och det politiska våldets rötter. Samtidigt kan eleverna undersöka hur historiska skildringar byggs upp och hur de kan upprätthålla konflikter och fördomar i det egna samhället.
- **Religion och tro** – Man ökar elevernas medvetenhet om den mångfald som finns i gemenskapen och respekten för det samt erbjuder dem ett tillfälle att titta närmare på olika värderingar och trosuppfattningar, vilket bidrar till att utmana fördomar och rasism. Det bör ingå i en diskussion om sekularisering och humanism, så att man kan krossa uppfattningen om att sekularisering är detsamma som ateism och minska misstron mot dem som inte har någon tro. Det bör betonas att man inte bör stämpla alla anhängare av en viss religion som likadana, för det finns ofta större mångfald inom en religion än mellan två olika religioner. Det är viktigt att även ta med de elever som inte har någon religiös övertygelse i diskussionen.
- **Språk** – Eleverna får lära känna en bred spännvidd av kulturer och värderingar samt synpunkter på världshistorien och tänkandet. Utöver grundläggande färdigheter – att kunna skriva och muntlig argumentation – kan man även utveckla medieläskunnigheten.
- **Yttrandefrihet och internet** – Man kan undersöka tillsammans med eleverna hur information erbjuds, disponeras och förmedlas, hur den kan manipuleras i våldsamma syften och hur nya informationskällor konkurrerar med etablerade medier. Att utveckla läskunnigheten när det gäller webbaserade medier hjälper eleverna att använda internet och sociala medier på ett säkert och effektivt sätt. Det kan kombineras med medborgarfostran om mänskliga rättigheter samt skillnaderna mellan yttrandefrihet enligt lag och hatretorik.
- **Jämställdhet och könsrelaterat våld** – Eleverna får diskutera de främsta orsakerna till problemet och ifrågasätta attityder om kvinnors ställning och roller; både pojkar och flickor uppmuntras att på ett konstruktivt och icke våldsamt sätt göra motstånd mot extrema rörelsers påståenden som försvarar våld och i synnerhet våld riktat mot flickor och kvinnor.
- **Konst** – Bidra till förståelse för och uppskattning av olika nationaliteter, kulturer och konstnärliga uttryckssätt. Konst kan betraktas som ett universellt språk som förenar samhällen och kulturer oberoende av tid och rum. Det ger möjlighet att diskutera vilken förlust det förbud mot och den förstöring av det kulturella och konstnärliga arvet som våldsbejakande extremism orsakar för hela mänskligheten.

3.5 Debriefing och fortsatta uppgifter

I slutet av diskussionen om våldsbejakande extremism bör läraren försäkra sig om att det inte har uppstått missförstånd eller spänningar mellan eleverna efter diskussionen. Läraren måste tillsammans med eleverna diskutera vad eleverna lärt sig av och förstår efter diskussionen. Det är också ett bra tillfälle att uppmärksamma olösta problem, som kräver närmare behandling och/eller fortsatta uppgifter.

Frågor till debriefingen:

Vad lärde du dig? Vilka frågor väcktes hos dig? Har du nu en lite bättre förståelse för de vägar som leder till att ungdomar radikaliserar? Vad mer bör vi veta för att bättre förstå våldsbejakande extremism? Hur kan vi fortsätta den här diskussionen?

Om diskussionen blir väldigt häftig kan man behöva följa upp den med varje elev på tu man hand, tacka varje elev för att de deltog i diskussionen och övertyga eleven om att han eller hon har rätt till sina egna åsikter, bara han eller hon visar respekt för andra.

FÖLJDFRÅGOR kan hjälp eleverna att fundera över det som diskuterats.

Hur visar människorrespekt för andras tankar när de är av en annan åsikt? Kommer du att agera på ett annat sätt till följd av den här diskussionen?

Läraren kan ge eleverna extrauppgifter som gör att de kan fortsätta diskussionen.

Exempel på extrauppgifter

- Diskutera i små grupper eller två och två och följ diskussionerna uppmärksam. Samma regler ska gälla som för diskussionen i hela gruppen.
- Se till att finnas tillgänglig för eleverna och familjerna, om de vill diskutera på tu man hand.
- Paneldebatt: Denna extrauppgift kräver att eleverna har vissa bakgrundskunskaper om våldsbejakande extremism. Målet är att eleverna ska kunna framföra åsikter som avviker från deras egna. Välj först ut frivilliga som får spela deltagare i en paneldebatt på tv; under diskussionen behandlas våldsbejakande extremism ur ungdomars synvinkel. Det idealiska är om att kan tilldela varje elev en roll i vilken eleven måste försvara en åsikt som går stick i stäv med den syn eleven har. De andra eleverna får ställa frågor till paneldeltagarna och läraren är moderator. I början av uppgiften får paneldeltagarna presentera sig själva och sin ståndpunkt.

4. DE VIKTIGASTE BUDSKAPEN

Efter en diskussion som handlar om kontroversiella ämnen har man ett behov av att bekräfta och förmedla positiva budskap så att den delade klassgemenskapen kan samlas kring delade värderingar. Det är viktigt för att behålla en bra stämning i klassen och för att eleverna ska känna sig trygga.

4.1 Samhörighet

Eleverna kan uppmuntras till att tänka kritiskt och ifrågasätta den nuvarande situationen och rådande omständigheter, hitta på nya och kreativa angreppssätt till gemensamma/globala problem samt hitta sätt att agera utan våld och på ett konstruktivt sätt och visa samhörighet med andra. Det kan göras genom bland annat volontärarbete eller genom att skaffa mer ingående information från institutioner, icke-statliga organisationer eller frivilligorganisationer som arbetar för personer som befinner sig i svåra situationer och stödja dem i att hjälpa personer som behöver det.

En av grundtankarna global fostran är samhörighet oberoende av ålder, kön, nationalitet eller etniskt ursprung och som inte begränsar sig till den närmaste kretsen, utan även sträcker sig till människor som är utanför den. Eleverna kan ha lättare att förstå begreppet om läraren visar dem exempel på aktuella händelser som visar att de olika delarna av världen är kopplade till varandra och att problem i ett område i världen även kan påverka andra områden och att en person som bor någonstans långt bort kan uppleva samma utmaningar och problem som dem.

4.2 Respekt för mångfald

Kulturell mångfald är ett gemensamt drag i de flesta, om än inte alla, samhällen i världen. Det är lika livsviktigt för mänskligheten som biologisk mångfald är för naturen¹⁵. Att erkänna mångfald som ett naturligt värde leder till ett erkännande av andra människors universella mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.¹⁶ Det är alltså ett etiskt krav att respektera mångfald, som inte går att särskilja från respekten för människovärdet.

Respekt för mångfald hjälper en även att förstå olika synpunkter och utveckla empati och medkänsla.

Det är nödvändiga förmågor i dagens mångfaldiga samhällen för att människor ska kunna knyta betydande band mellan sig och hitta lösningar som ökar den kollektiva välfärden och hållbarheten i samhället.¹⁷

15 Expert meeting - International Decade for the Rapprochement of Cultures, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002346/234607e.pdf>

16 Declaration of Principles on Tolerance, 1995, http://www.unesco.org/webworld/peace_library/UNESCO/HRIGHTS/124-129.HTM

17 Samma 16.

4.3 Mänskliga rättigheter

Att lära sig om mänskliga rättigheter främjar en kultur utan våld och diskriminering samt respekt och tolerans. En utbildning som främjar en bättre förståelse av mänskliga rättigheter möjliggör även kritisk inläring och en diskussion om våldsbejakande extremism.¹⁸ En del av de begrepp som förklaras nedan är komplicerade och det är inte säkert att man behöver ta upp dem med de yngre eleverna.

Mänskliga rättigheter är fundamentala och universella trygghetsgarantier. De gäller alla människor oberoende av nationalitet, boendeort, kön, ursprung, religion, språk eller något annat. Till skillnad från de rättigheter som erkänns enligt nationell lagstiftning i olika stater gäller mänskliga rättigheter alla människor i alla länder över nationsgränserna.

I de mänskliga rättigheterna ingår det både rättigheter och skyldigheter. De bygger på tanken om att varje människa har en skyldighet att respektera andras rättigheter. Människor måste exempelvis respektera varandras åsikts-, yttrande- och religionsfrihet.

Det är därför viktigt att ungdomar förstår att individer (eller grupper av individer) inte kan motivera brott mot någon annans rättigheter genom att hävda sina egna rättigheter.

När eleverna vet vad som ingår och inte ingår i de mänskliga rättigheterna som de står definierade i de internationella konventionerna kan de ifrågasätta felaktiga påståenden och förstå vad som är rätt och vad som måste skyddas. Mänskliga rättigheter skyddar exempelvis inte någon från kritik; dessutom har inte religioner några rättigheter, endast människor och religiösa grupper har det.

Det är också bra att veta att man i internationella konventioner å andra sidan definierar så kallade okränkbara rättigheter, det vill säga mänskliga rättigheter som ska iakttas undantagslöst (som rätten till liv och rätten att slippa tortyr) och å andra sidan mänskliga rättigheter som i undantagsfall kan begränsas (som yttrandefrihet, rörelsefrihet och rätt till integritet). Denna uppdelning hjälper eleverna att förstå komplicerade situationer på ett mer nyanserat sätt. Exempelvis om en extrem rörelse begår en våldsam attack kan tillgången till medier begränsas och åtkomsten till platsen för det inträffade kan begränsas och man kan ge instruktioner om att begränsa kommunikationen direkt efter attacken av säkerhetsskäl.

4.4 Lära oss att leva tillsammans

Det faktum att vi lever i en sammankopplad värld där alla är beroende av varandra innebär inte att individer och samhällen automatiskt kan leva tillsammans på ett fredligt sätt.

Att leva i ett fredligt samhälle är ett mål sedan en lång tid tillbaka, som förutsätter att man förstår andra människor och deras historia, traditioner och andliga värderingar samt har en förmåga att genomföra gemensamma projekt eller hantera oundvikliga konflikter på ett smart och fredligt sätt.¹⁹

18 Learning: the Treasure Within, Report to UNESCO of the International Commission on Education for Twenty-First Century, 1996, http://www.unesco.org/education/pdf/15_62.pdf

19 Learning to Live Together, UNESCO Bangkok Office, 2014, 20, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227208e.pdf>

Unescos angreppssätt till att lära oss att leva tillsammans bygger på den definitionen och i det ingår två inlärningsprocesser som stöder sig på varandra:

- att lära känna andra, vilket är den tidpunkt då den ömsesidiga förståelsen börjar och
- upplevelsen av delade mål, som eleverna arbetar tillsammans för att nå.

Att lära sig att leva tillsammans hjälper en att utveckla centrala kompetensfaktorer och förmågor, som empati, att känna till andra kulturer, kulturell sensitivitet, att förstå diskriminering, acceptans och kommunikation.

4.5. Ungdomars möjligheter att vara delaktiga

Ungdomar kan uppmuntras att kanalisera sin energi och sin passion via positiva idéer och genom att skapa och utveckla innovativa lösningar på dagens utmaningar och för att lösa globala problem. Ungdomar kan nätverka i sociala medier, vilket gör att de kan dela erfarenheter i realtid och kan sprida dem vitt och brett.

Genom att aktivt delta i ungdomsorganisationers och inofficiella gruppers verksamhet kan ungdomar värna om hoppet, identiteten, kamratskapet och upplevelser av samhörighet som stärker deras band till den omgivande gemenskapen.

Även deltagande i beslutsprocesserna på lokal eller nationell nivå eller volontärprojekt ökar ungdomars vilja och strävan efter förändring.

Skolorna kan stödja ungdomars deltagande genom att lära ut stödarbete, att driva kampanjer, budgetering samt kompetens i att bygga upp och leda en organisation.

De demokratiska processerna i anslutning till valen är ofta för långsamma för ungdomar, då de vill handla direkt. Därför är det viktigt att hitta snabba sätt att uppnå förändringar och påverka det egna samhället positivt.

BILAGA

Vanliga frågor:

F: Vad gör jag om jag inte har svar på elevernas kommentarer och frågor?

S: Erkänn det men låt inte diskussionen stanna där. Använd frågor som utgångspunkt för att fortsätta diskussionen under nästa lektion. Du kan även uppmuntra eleverna att undersöka de frågor som är obesvarade. Det är viktigt att erkänna att du som lärare inte har svar på alla frågor och att även du behöver lära dig mer. Att vara ärlig är ett av de bästa sätten att lära ut ärlighet. Genom livslångt lärande kan du bygga upp ett mer positivt förhållande till eleverna. Det är viktigt att man inte lämnar ämnet obehandlat, utan att eleverna erbjuds en ny möjlighet att gå djupare in i problemet. Kontrollera och samla ihop nödvändig information efter lektionen och diskutera med kolleger och skolans ledning om hur problemet bäst ska hanteras. Tveka inte att utveckla dina yrkeskunskaper när du känner att det behövs.

F: Ska jag ta upp ämnen som är känsliga eller tabu?

S: I och med att allt fler har tillgång till data- och kommunikationsteknik hör barn redan nu mycket mer om känsliga ämnen än lärarna och föräldrarna kan ana och är förvånansvärt uppdaterade på kontroversiella händelser i världen. Lärare ska inte undvika att ta upp sådana ämnen. Om läraren inte själv tar upp ämnena till diskussion börjar eleverna själva söka svar på frågorna och kan hitta vilseledande informationskällor och ingångar. Man ska alltså inte undvika svåra ämnen. Lärarna bör bygga upp ett tryggt och konstruktivt samtalsklimat i klassen och se till att eleverna kan uppleva och lita på att lärarna och skolan lyssnar på och uppmärksammar deras frågor och funderingar. I ett sådant klimat kan eleverna ta upp sina problem och frågor i diskussionsundervisningen. Att bygga tillit är avgörande när man tar upp ämnen som är tabu och det bidrar till att förebygga marginalisering.

F: I min klass finns det elever som tillhör en minoritetsgrupp som kan stämplas när vi pratar om våldsbejakande extremism. Är det lämpligt att diskutera ämnet trots det?

S: Ja, bara diskussionen är jämlik. För det första är det mycket viktigt att de elever i klassen som tillhör en minoritetsgrupp inte kopplas ihop med anhängare av våldsbejakande extrema rörelser som tillhör samma minoritet eller etniska grupp. Sätt större fokus på individuella eller personliga identiteter och gruppidentitet och påminn eleverna om att alla individer ska respekteras för vad de är. Det är också bra att diskutera orättvis stämpling, som en hel minoritetsgrupp kan utsättas för, om en eller två personer som tillhör gruppen gjort sig skyldiga till våldsamma extrema handlingar. Eleverna måste förstå att de själva oavsiktligt kan behandla oskyldiga människor på ett orättvist sätt genom att stämpla eller diskriminera dem. Läraren ska också i början av diskussionen understryka att våldsbejakande extremism inte begränsar sig till en grupp om tillhör en viss "ras" eller en religiös, etnisk eller politisk grupp eller ett visst kön. Det är viktigt att ge exempel på våldsamma extremistdåd som utförts av personer med olika bakgrund.

F: Bör man ta upp våldsbejakande extremism i klassen om det är ett fenomen som inte direkt berör eleverna, men som tas upp i media?

S: Syftet med undervisning och en öppen diskussion om den våldsbejakande extremismens effekter och förebyggande av det är inte enbart att minska de direkta effekterna av extremism. Våldsbejakande extremism är framför allt kopplat till brott mot universella grundläggande värderingar, som mänskliga rättigheter, frihet från våld och icke-diskriminering. Våldsbejakande extremism kan bland annat förebyggas genom att lära eleverna positiva värderingar och hjälpa dem att bilda starka egna åsikter så att de inte godtar extrema rörelsers narrativ och inflytande, som de kan utsättas för även om det ser ut som att fenomenet än så länge inte berör dem.

I global fostran, som är ett av de viktigaste begreppen i förebyggandet av våldsbejakande extremism, betonar man att eleverna måste lära sig medkänsla inför och en ansvarskänsla gentemot sådana människor som de inte känner och kanske aldrig kommer att känna. Att lära ungdomar att respektera mänskligheten i dess mångfald och unikheter är ett av de främsta målen med högkvalitativ undervisning för förebyggande av våldsbejakande extremism.

F: Ska man fokusera på en särskild lokal typ av våldsbejakande extremism eller händelse/exempel i diskussionerna?

S: Att ta med exempel på lokala extrema rörelser i diskussionerna kan göra att ämnet känns närmare eleverna, men det kan också leda till för stora känsloutbrott och ge upphov till ångest. Dessutom riskerar vissa grupper av elever att stämplas. Det är därför viktigt att det hanteras på ett jämlikt sätt. I diskussionen kan man använda exempel på våldsbejakande extremism som man har läst i läroboken eller som har hänt i ett annat land eller i det egna samhället. Läraren bör om möjligt ge många olika typer av exempel, så att eleverna inte får en stereotyp bild av våldsbejakande extremism genom att koppla det till en viss grupp eller del av befolkningen. När ämnet är lokal förekomst av våldsbejakande extrema fenomen kan läraren hantera dessa på begreppsmässig nivå och diskutera eventuella orsaker till och påverkansfaktorer när det gäller extremismen. På det sättet får eleverna lite distans till det ämne som tas upp och tar det inte så personligt att det blir svårt att föra en öppen och konstruktiv diskussion.

F: Hur hindrar jag elever som har olika åsikter från att hamna i konflikt under diskussionsundervisningen och efter den?

S: När man talar om våldsbejakande extremism är det mycket viktigt att gå igenom alla faser som behandlats. Både lärare och elever behöver en förberedande fas. Man bör komma överens om de grundläggande reglerna direkt i början och läraren måste sätta upp tydliga gränser för vad som är tillåtet och vad som inte är det. Efter själva diskussionen får det inte bli så att eleverna har en känsla av att de inte blev lyssnade på eller att man undvek en djupare diskussion eller att diskussionen avbröts plötsligt. Debriefingsamtal och avslutande samtal är därför lika viktiga som förberedelserna.

Känslan och upplevelsen av att diskussionen är en demokratisk och öppen process i vilken alla elever behandlas på ett likvärdigt sätt är lika viktigt som själva innehållet i diskussionen. Om alla elever vet att man lyssnar på deras tankar och respekterar dem är sannolikheten mindre för att de gaddar ihop sig mot någon annan efteråt. Diskussionen kan även vara ett bra tillfälle att påminna eleverna om att mobbning och våld inte accepteras i skolan under

några omständigheter. Läraren kan vid behov notera olösta problem som kräver en djupare granskning och/eller uppföljningsuppgifter och fortsätta diskussionen senare²⁰.

F: Hur kan jag ta upp propaganda för extrema rörelser på nätet?

S: I diskussionen om våldsbejakande extremism är det mycket viktigt att öppet ta upp problemet med propaganda på nätet. Propaganda är inget nytt sätt att sprida skadliga tankar som är typiska för extrema rörelser, men den har en större effekt idag, då den är så lättillgänglig på internet. Det är alltså viktigare att i ett tidigt stadium ingripa i problemet med propaganda genom att utveckla en förmåga till kritiskt tänkande samt uppmuntra elever att ifrågasätta informationskällor och motiven hos de människor som publicerar extrema rörelsers material på nätet. I programmet mot våldsbejakande extremism i skolan ska det bland annat ingå att lära sig begreppet "digitalt medborgarskap" och betona ett ansvarsfullt beteende både i den verkliga världen och på internet. Läraren kan använda stärkande webbaserat undervisningsmaterial om bekämpning av våldsbejakande extremism för att väcka elevernas uppmärksamhet och intresse (se avsnittet Källor).

---

20 Stopping Violence in Schools: A guide for teachers, UNESCO 2009, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>

KÄLLOR

Ett stort utbud av källor och undervisningsmaterial finns på *Unescos webbplats Global Citizenship Education Clearinghouse*, som administreras av APCEIU på adressen <http://gcedclearinghouse.org/>

De viktigaste källorna:

Globalt forum för bekämpning av terrorism.

The Abu Dhabi Memorandum on Good Practices for Education and Countering Violent Extremism. https://www.thegctf.org/documents/10162/159880/14Sept19_GCTF+Abu+Dhabi+Memorandum.pdf

Hedayah. 2013. The Role of Education in Countering Violent Extremism.

<http://www.hedayah.ae/pdf/role-of-education-in-countering-violent-extremism-meeting-report.pdf>

Etyj/ODIHR/YAD VASHEM. 2007. Addressing Antisemitism: Why and How? A Guide for Educators.

<http://www.osce.org/odihr/29890>

Oxfam. 2015. Global Citizenship Education, a guide for teachers.

<http://www.oxfam.org.uk/education/global-citizenship/global-citizenship-guides>

Oxfam. 2006. Teaching controversial issues, a guide for schools.

<http://www.oxfam.org.uk/education/teacher-support/tools-and-guides/controversial-issues>

Nätverk för förebyggande av radikalisering. 2015. Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism.

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/ran_collection-approaches_and_practices_en.pdf

Unesco. 2015. *Global Citizenship Education. Topics and Learning Objectives*.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf>

Unesco. 2014. Teaching Respect For All: Implementation Guide.

<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/human-rights-education/resources/projects/teaching-respect-for-all/>

Unesco. 2013. Intercultural Competences - Conceptual and Operational Framework.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf>

Unesco. 2009. Stopping Violence in Schools. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>

Unesco Bangkok, Fostering Digital Citizenship through Safe and Responsible Use of ICT: A review of current status in Asia and the Pacific as of December 2014.

http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/ict/SRU-ICT/SRU-ICT_mapping_report_2014.pdf

Ministeriet för barndoms-, skol- och familjefrågor i Förenade kungariket. 2008. *Learning Together to be Safe*.

A toolkit to help schools contribute to the prevention of violent extremism.

REFERENSER

- Ashton E & Watson B (1998). 'Values education: a fresh look at procedural neutrality', *Educational Studies*, 24(2): pp.183-93.
- Berg, W., Graeffe, L. & Holden, C. (2003). *Teaching Controversial Issues: A European Perspective*. London: London Metropolitan University.
- Brett, P., Mompoin-Gaillard, P. and Salema M. H. (2009). *How All Teachers Can Support Citizenship and Human Rights Education: A framework for the development of competences*. Strasbourg: Council of Europe.
- CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012). *Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: A Resource for Citizenship Education*. Dublin: Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers.
- CitizED (2004). *Teaching Controversial Issues: Briefing Paper for Trainee Teachers of Citizenship Education Teachers*. London: CitizED.
- Claire, H. (2001). *Dealing with Controversial Issues with Primary Teacher Trainees as Part of Citizenship Education*. London: London Metropolitan University.
- Claire, H. & Holden, C. (Eds) (2007). *The Challenge of Teaching Controversial Issues*, Stoke on Trent: Trentham Books.
- Clarke, P. (1992). 'Teaching controversial issues', *Green Teacher* 31. New York: Niagara Falls, NY.
- Cowan, P. & Maitles, H. (2012). *Teaching Controversial Issues in the Classroom: Key Issues and Debates*. London: Continuum.
- Crick Report (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools*. London: QCA.
- Cremin, H. and Warwick, P. (2007). 'Subject knowledge in Citizenship' in L. Gearon. (ed) *A Practical Guide to Teaching Citizenship in the Secondary School*. London: Routledge. pp.20-30.
- Dearden, R. F., (1981). 'Controversial issues in the curriculum', *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), pp. 37-44.
- Fiehn, J. (2005). *Agree to Disagree: Citizenship and controversial issues*. London: Learning and Skills Development Agency.
- Hess, D. E. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*, London: Routledge.
- Huddleston, T. & Kerr, D. (2006). *Making Sense of Citizenship: A CPD Handbook*. London: John Murray.
- Huddleston, T. & Rowe, D. (2015). 'Discussion in citizenship' in L.Gearon (Ed) *Learning to Teach Citizenship in the Secondary School: A companion to school experience*. Abingdon: Taylor and Francis, pp.94-103.
- Kelly, T. (1986). 'Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher's role', *Theory and Research in Social Education*, 14(2):pp.113-118.
- Lambert, D. & Balderstone, D. (2010). *Learning to Teach Geography in the Secondary School: A companion to school experience*. London: Routledge.
- Oliver, D.W & Shaver, J.P. (1974). *Teaching Public Issues in the High School*. Logan UT: Utah State University Press.
- Oulton, C., Day, V., Dillon, J. & Grace, M. (2004). 'Controversial Issues – Teachers' attitudes and practices in the context of Citizenship Education', *Oxford Review of Education*, 30.(4), pp.489-507.
- Oxfam (2006). *Teaching Controversial Issues*. Oxford: Oxfam.
- Philpott, S., Clabough, J., McConkey, L. & Turner, T. (2013). 'Controversial issues: To teach or not too teach? That is the question' *The Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), pp.32-44.
- Scarratt, E and Davison, J. (Ed) (2012). *The Media Teacher's Handbook*. Routledge: Abingdon.
- Soley, M. (1996). 'If it's controversial, why teach it?', *Social Education*, January, pp.9-14.
- Stenhouse, L. (1970). 'Controversial Values Issues' in (Ed) Carr, W., *Values in the Curriculum*. Washington DC: NEA, pp.103-115.
- Stenhouse, L. (1983). *Authority, Education and Emancipation*, London: Heinemann.
- Stradling, R., Noctor, M., Baines, B. (1984). *Teaching Controversial Issues*. London: Edward Arnold.
- Wales, J. & Clarke, P. (2005). *Learning Citizenship: Practical Teaching Strategies for Secondary Schools*. Abingdon: Routledge Falmer.
- Wegerif, R. (2003). 'Reason and Creativity in Classroom Dialogues', *Language and Education*, 19 (3), pp.223-237.
- Wilkins, A. (2003). 'Controversy in citizenship is inevitable', *Citizenship News*: LSDA, July 2003.

Onlineresurser

Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014). CPD Module on 'Teaching Controversial Issues - Teaching Guide (2103) at: http://www.teachingcitizenship.org.uk/sites/teachingcitizenship.org.uk/files/NCS%20Teaching%20Guide_V4i.pdf

<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues>

<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issuescitizenship-primary>

Citizenship Foundation (2004). 'Teaching about controversial issues' at: http://www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf

Clarke, P. (2001). Teaching Controversial Issues: a four step classroom strategy at: www.bced.gove.bc.ca.abed

Crombie, B. & Rowe, D. (2009). Guidance for schools on dealing with the BNP (ACT) at: http://www.teachingcitizenship.org.uk/news_item?news_id=215

Curriculum Development Unit (2012). Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: a resource for citizenship education

http://www.curriculum.ie/pluginfile.php/3018/mod_resource/content/1/Controversial%20issues.pdf

PSHE Association (2013). Teaching 'Sensitive' Issues at:

<http://www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173>

Richardson, R. (2011). 'Five Principles on Teaching about Controversial Issues', Instead at:

<http://www.insted.co.uk/>

Europarådet är den ledande organisationen för mänskliga rättigheter i världsdelen. Det har 47 medlemsländer, varav 28 är medlemmar i EU. Alla medlemsstater i Europarådet har även undertecknat Europeiska människorättskonventionen till skydd för mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatsprincipen.

Europeiska människorättsdomstolen övervakar att konventionen implementeras i medlemsländerna.

Online
ISBN 978-952-13-6434-1
ISSN 1798-8969